

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

W. Borgdorff, Sliedrecht

Wat leeft er in het hart van de mens? Wat leeft er in het hart van God?

„Toen zei de HEERE tot Mozes: Wat roept gij zo luid tot Mij? Zeg tot de Israëlieten dat zij optrekken”.

Exodus 14 vs 15.

Slavendienst

De vorige keer, bij Exodus 13, werd o.a. benadrukt: de christelijke gemeente zal er op bedacht moeten zijn dat zoals Farao na de uittocht uit Egypte het volk niet ongemoeid liet, zo laat de zonde ons niet vrij rondlopen, ook niet nadat Jezus Christus ons door Zijn bloed heeft vrijgekocht uit de macht van de zonde. Hoe heerlijk en machtig de verlossing door de Here Jezus ook is, we zullen er op bedacht moeten zijn dat de zonde erop uit is ons opnieuw tot slavendienst te brengen.

Onder geleide

Op weg naar het beloofde land is het volk niet alleen; de wolkkolom trekt mee, ter bescherming en als gids ... het NT getuigt van een verdieping van dat heilrijke handelen van de HEERE; Jezus Christus zegt: Ik ben het licht der wereld, wie achter Mij aan komt, die zal nooit meer in het duister wandelen, maar het licht des levens hebben – een woord dat verstaan mag worden als persoonlijke vervulling van de belofte van de meetrekkende wolkkolom.

Benaauwdheid

In Exodus 14 horen we hoe het volk in een uiterst benauwde situatie terechtkomt. Ze kunnen geen kant meer op: vóór hen de Rode Zee, achter hen de Farao en zijn legers; het dringt ineens tot hen door: ze zijn reddeloos verloren ... ze zitten als ratten in de val. Deze geschiedenis opnieuw lezend, valt op dat er naast angst en grote verslagenheid onder het volk de brutale mond al spoedig opengaat.

Het hart van de mens

Wie ernstig neemt wat het volk hier zegt, die begrijpt: dit is verschrikkelijk! Hoe derven ze de HEERE zo te benaderen? Wie tot nu toe nog dacht dat de mens die écht de ellende van dichtbij gekend heeft, dat die mens niets liever wil dan bevrijd te worden ... die zal hier ontdekken dat als de nood aan de

man komt, dan komt er uit het hart, het diepste van de mens iets anders te voorschijn.

Immers, de Israëlieten die gezocht hebben onder de zwaardrukkende hand van Farao, die weten wat het is om in een stikkende benauwdheid te verkeren, die zeggen hier: waren we maar in Egypte gebleven, daar kunnen we tenminste rustig ons slavenbestaan voortzetten!

Positief?

Dat is niet alleen merkwaardige taal na die diepe ellende in Egypte, het is ook dwaze taal na wat de HEERE in Egypte allemaal gedaan had. Want dat kon Israël als geen ander weten: hoe de HEERE oppermachtig was gebleken, hoe geweldig in kracht – zelfs de sterke Farao moest gehoorzamen op Zijn wenken! Wat hier door Israël wordt gezegd is onvoorstelbaar vreemd en ronduit beledigend voor de HEERE. Wie nog positieve verwachtingen van een mens had, die wordt hier uit de droom geholpen.

Het hart van God

En toch: toch is dat niet het méést opmerkelijke uit dit hoofdstuk: dat is gelegen in de reactie van de HEERE. De HEERE, Die niet doet naar wat wij deden, Die ons niet vergeldt naar onze ongerechtigheden, maar Die in Zijn onbegrijpelijke liefde en trouw opnieuw handelend en verlossend optreedt!! De HEERE strekt Zijn handen uit naar een volk dat Hem niet riep, een volk dat Hem telkens weer ongehoorzaam was. Hij verlost het volk op majestueuze wijze, door de Rode Zee te doen opdrijven voor het volk van Zijn verbond en diezelfde Rode Zee de Farao en zijn legers te doen verzwellen. Laat het u gezegd zijn: dat de HEERE rijk is aan ontferming, telkens weer, ook als wij het opnieuw verbruid hebben ...

Wonder van ontferming

Want de doortocht door de Rode Zee, het wonder van Israëls verlossing, is niet verklaarbaar uit de mensen; daarom ook niet binnen het bereik van de mensen – de HEERE liet een sterke oostenwind waaien ... de verlossing is puur ZIJN werk!

Maar bovenal: het is Zijn werk ook in die zin, dat Hij ermee kwam, op een moment dat je 't niet meer kon verwachten, zo brutaal was het volk, zo zeer had het de HEERE gekrenkt en op

36e jaargang – nr. 2
17 januari 1992

In dit nummer

- 19 J.C. Schaeffer
Tussen Ede en Apeldoorn (3)
- 21 H. de Jong
'Dood' en 'opstanding' van de sterken
- 23 P.J. van Kampen
„Allemaal beestjes!”
- 26 J.C. Janse
Calvijn-kritiek over de zaak Servet
- 28 T. Hoekstra
Mystiek in de literatuur (6)
- 30 M.A. van Helden
Waar niets tegen valt te zeggen
- 32 H. Algra
De bijbel in huis

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
D.W.L. Milo
Ds. K. Muller
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476
Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
Marjoke van Veelen-Vreugdenhil
Postbus 84183, 3009 CD Rotterdam.
Tel. 010-4550802.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging
Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 63,- per jaar of f 35,- per half jaar.
Voor studenten f 51,- per jaar.
Buitenland f 89,- per jaar of f 104,- per luchtpost. Chequekosten buitenland: f 10,-.

Advertenties

Tarief: 58 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 6% BTW). Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

het hart getrapt ... en tóch HIJ KWAM VERLOSSEN.

Geen boosheid?

Zeg nu niet: dat de HEERE uiteindelijk geen boosheid kent.

Die mensen kom je altijd weer tegen – die denken: de HEERE doet uiteindelijk geen vlieg kwaad.

Hier lezen we anders: de HEERE brengt op glorieuze wijze het vernietigend oordeel over Farao en zijn legers. Daarin zien wij dat de HEERE wel degelijk komt tot een vreselijk gericht.

Deze geschiedenis, fundamenteel voor het bestaan van Gods volk, deze geschiedenis behoort bij het a-b-c van

Gods volk, de gemeente. Daarom kan ze ook een illustratie zijn van de doop (vgl. het gebed voor de doop: Gij Die de verharde Farao met heel zijn leger in de Rode Zee hebt verdronken, maar Uw volk Israël droogvoets daardoorheen geleid; waarin U ons een voorafbeelding van de doop hebt gegeven).

Gehoorzaamheid tot behoud

De verlossing is Gods daad waarop wij niet anders kunnen reageren dan door gelovig te gehoorzamen.

„Zeg tot de Israëlieten dat zij optrekken”. Een bevel, zeker, maar tot behoud!

U kent de VCO toch wel?

Ver. van Christelijke
Onderwijsgeven en bij het
basis- en voortgezet onderwijs.

De principiële **vakvereniging**
(sinds 1955) op basis van Gods
onfeilbare Woord.

Info:

P.J. Polderman,
Reeënlaan 5,
7315 EV Apeldoorn
tel. 055-788794

Te Huur

Voor de **zomer- en wintervakantie** ons **6-pers. appartement** in het **Tirolerdorp AXAMS**, voorzien van een verwarmd zwembad, sauna, stube en was- en droogmachines.

Voor inlichtingen tel. 01862-2596.

ngj

STICHTING
NEDERLANDS
GEREFORMEERD
JEUGDWERK

Gezocht

Voor onze a.s. JEUGDDAG zijn wij op zoek naar goede muzikanten. Zoals je weet bestaat een belangrijk deel van ons programma uit zang en muziek. Voor onze Jeugddag-nieuwe-stijl zoeken we MUZIKALE BEGELEIDING, in de ruimste zin van het woord. Ben je een virtuoos op de piano, vind je dat jouw keyboard nu maar eens gehoord moet worden, heb je een combo, reageer.

Onze contactpersoon is Frederik de Rooy, Tolsteegsingel 8, 3582 AD UTRECHT, 030-511934.

J.C. Schaeffer, Apeldoorn

Tussen Ede en Apeldoorn (3)

Spreken onder druk

De L.V. heeft dus besloten dat het gesprek met de Chr. Geref. Deputaten, wat ons betreft, voorlopig verder gaat. Al staat het soms wel onder zware druk. Zo is het ontmoedigend te noemen, dat in het afgelopen jaar twee Chr. Geref. classes een verzoek van één van hun gemeenten om tot nauwere samenwerking te mogen komen met de plaatselijke Ned. Geref. kerk hebben afgewezen.

De classis Utrecht verbodde de Chr. Geref. broeders en zusters in Houten om net als in Nieuwegein één gemeente te gaan vormen met de Houtense Ned. Gereformeerden.

En de classis Rotterdam nam een besluit dat de plaatselijke samenwerking tussen de Chr. Geref. kerk van Rotterdam-Centrum met onze gemeente van Rotterdam-Overschie blokkeert.

Het frustrerende van het laatstgenoemde besluit is, dat de kerk van Rotterdam-Centrum, ook volgens de classis, formeel heeft voldaan aan de regels, die het Chr. Geref. kerkverband stelt om aan die samenwerking vorm te geven. De enige reden om er toch niet positief op te reageren is, dat de classis vreesde dat een nauwer samenleven van de beide Rotterdamse kerken het samenleven in eigen kerkverband zou schaden. Door een nauwer samengaan met de Ned. Gereformeerden zou men bepaalde Chr. Gereformeerden binnen de classis van zich vervreemden.

In Rotterdam vraagt men zich af of hier niet eigenmachtig door de classis een extra maatstaf wordt gehanteerd, buiten Schrift en belijdenis en de regels van het kerkverband om.

Hoe dan ook, de genoemde gebeurtenissen tonen nog eens weer aan, dat de verdeeldheid binnen eigen kerk het zoeken van eenheid naar buiten danig belemmert. Het is ook niet voor niets, dat aan die onrustbarende verdeeldheid onlangs op een Chr. Geref. ambtsdragersconferentie in Amersfoort indringend aandacht werd besteed. Uit het verslag daarvan in het nummer van 'De Wekker' van 11 okt. j.l. trof mij de opmerking van de inleider, Prof. Van 't Spijker: „Wat een bron van vitale inspiratie had kunnen zijn (nl. de samsprekingen met gereformeerde belijders, JCS) werd een bron van grote onrust in de kerken”.

Overgang van ds. A. den Boer

Ook de overgang van ds. A. den Boer van Urk naar de Chr. Geref. Kerken is een gebeurtenis, die spanning heeft opgeroepen in de onderlinge verhouding tussen beide kerkgemeenschappen. Want de argumenten die ds. Den Boer aanvoerde om zijn stap te rechtvaardigen, zullen ongetwijfeld de gedachten van juist die broeders in het

Chr. Geref. kerkverband bevestigen, die met argusogen in onze richting kijken.

Immers, ds. Den Boer vond het nauwelijks nog verantwoord zijn kinderen naar een Ned. Geref. kerkdienst te sturen, vanwege het vanzelfsprekendheidsgeloof dat daar zondag aan zondag zou worden gevoeld. En bovendien kreeg hij steeds meer moeite met de praktijk van ons kerkverbandelijk samenleven, dat veel te soepel en te tolerant is in zijn ogen.

Na wat ds. De Jong daarover geschreven heeft in het nummer van 13 sept. j.l., wil ik op de motivatie voor deze geruchtmakende stap niet meer zo uitgebreid ingaan. Veel van De Jongs moeite met de standpuntverklaring van ds. Den Boer kan ik zonder meer delen.

Bovendien geeft het mij te denken dat ds. Den Boer, voorzover ik weet, nooit ofte nimmer zijn moeite met de prediking of met de kerkordelijke praktijk in onze kerken heeft aangekaart, noch binnen de kring van collega's, noch – en dat is heel wat kwalijker – op enige vergadering van onze kerken. Voor iemand die zegt zoveel waarde te hechten aan een goed geordend kerkverband, is dat toch op z'n minst merkwaardig te noemen.

Eenheidsgeschetter?

Inmiddels is ds. Den Boer door de Chr. Geref. classis Zwolle geaccepteerd en beroepbaar gesteld. Wat heeft dit voor gevolgen voor het zoeken naar eenheid, zoals dat door onze L.V. opnieuw is onderstreept?

Ook daarover heeft ds. De Jong in zijn hierboven vermeld commentaar het één en ander gezegd. Maar hoezeer ik zijn ergernis en verontwaardiging om de argumentatie van ds. Den Boer kan begrijpen, in zijn taxatie van de consequenties van zijn overgang kan ik hem toch beslist niet volgen. Dan schrijft hij wel heel zware woorden.

Ds. De Jong is van mening dat na een (toen nog eventuele) aanvaarding van ds. Den Boer door de classis „het voorlopig uit moet zijn met het eenheidsgeschetter dat we op elkaars landelijke vergadering of synode van tijd tot tijd ten gehore brengen. Dat is dan om z'n leugenachtigheid een gruwel voor God geworden.”

Als lid van de Commissie die van de L.V. de opdracht kreeg om het gesprek voort te zetten kan ik om deze woorden van collega De Jong niet heen. Zij halen, als het waar is wat hij schrijft, de basis onder die opdracht weg.

Nu hebben wij die opdracht uiteraard niet van hem ontvangen, maar toch wel van de L.V. waar ook hij deel van uitmaakte. En toen heeft hij, voorzover ik weet, in deze richting geen waarschuwing laten horen. Maar juist vanwege de ernst, die uit de van hem

geciteerde woorden klinkt, had die waarschuwing toch juist daar moeten worden uitgesproken.

Ik kan overigens beslist ook niet meegaan in zijn beoordeling van de consequenties van de stap van ds. Den Boer en de reactie daarop van de classis Zwolle. Dat ds. Den Boer door die classiskerken is geaccepteerd, zou volgens ds. De Jong zonneklaar aantonen, dat men helemaal niet uit is op een toekomstig samengaan met ons. Want daardoor, zo schrijft hij, beklemt toont men niet de eenheid, maar de tweeheid van onze kerkverbanden.

Innerlijk verdeeld

Ik zie het anders. M.i. accentueert het eerder nog eens te meer de innerlijke gespletenheid van het Chr. Geref. kerkverband.

Naar ik heb begrepen, is ds. Den Boer unaniem door alle kerken van de classis Zwolle geaccepteerd. D.w.z. dus ook door de volledig geïntegreerde kerken van Lelystad en Almere. En ook door de kerk van Emmeloord, die al zover op weg is met haar Ned. Geref. zusterkerken van Emmeloord en Marknesse.

Dat feit alleen al maakt duidelijk, dat deze acceptatie er niets mee van doen kan hebben, dat men niet eerlijk uit zou zijn op een toekomstig samengaan met ons. Ds. De Jong zal toch niet zover willen gaan de verklaring die deze samenwerkingsgemeenten onlangs lieten uitgaan, in het licht van hun houding in dezen, ook te zien als 'eenheidsgeschetter' en een 'gruwel voor God' om haar leugenachtigheid? Wat wel keer op keer blijkt, is dat men bij onze Chr. Geref. broeders worstelt met de werkelijkheid, dat een deel van hen wel met ons verder wil en een ander deel dit inderdaad niet wil.

In wezen is ds. Den Boer dan ook niet overgegaan naar de Chr. Geref. Kerken, maar slechts naar een déél ervan. Ds. Den Boer zal zijn kinderen nemen naar alle kerken in wier midden hij nu beroepbaar is gesteld. En hij zal er zeker het element versterken, dat de eenwording met ons afwijst.

Maar dit hoeft ons roepen om en ons werken voor de eenheid niet tot onwaarachtigheid maken. Juist omwille van de kerken, waar de samenwerking al wel heel concrete vormen heeft aangenomen, mogen we daar niet achter terug. We bewijzen met name de samenwerkingsgemeenten geen dienst, als we het landelijk gesprek zouden afbreken.

En juist met het oog op de interne problematiek van de Chr. Geref. kerken zou de federatie-gedachte, die onze L.V. opnieuw naar voren heeft gehaald, een zeker perspectief kunnen openen. Biedt dat onze zusterkerken

niet de ruimte om tegelijk te zoeken zowel naar de eenheid naar binnen als naar de eenheid naar buiten? Ik hoop van harte, dat hiervoor een open oor zal zijn.

Kontakt met de Vrijgemaakten

Tenslotte wil ik ook nog een moment kijken in de richting van de Vrijg. Geref. Kerken. Langs twee kanalen was immers aan de L.V. het verzoek gedaan ook het gesprek met deze kerken aan te gaan. Allereerst door de gemeente van Enschede-Noord en vervolgens ook door de regio Enschede-Zwolle. Maar de L.V. van Ede achtte daarvoor de tijd helaas nog steeds niet rijp.

Ook hier zien we de spanning tussen wat er plaatselijk en wat er landelijk zich afspeelt. Op diverse plaatsen zijn er vruchtbare gesprekken en groeit de herkenning. Het blijkt hier en daar mogelijk te zijn wat nuchter afstand te nemen van de hitte van de strijd in de jaren van de breuk.

Maar landelijk is er nog weinig zicht op een officieel kontakt tussen onze

'meeste vergaderingen'. Ik denk alleen maar aan het feit, dat afgevaardigden van de Geref. Kerken (Vrijg.) in binnen- en buitenland nog steeds kerk-gemeenschappen, met wie wij kontakten onderhouden, proberen over te halen die te verbreken. Wie voor kontakt met hen kiest, moet per definitie tegen ons kiezen. Dat geeft al wel voldoende aan dat de vrieskou nog niet van de lucht is.

Ooit sprak de L.V. van Wezep van 1978/79 uit „dat een verzoek om samentreking op synode- of deputaten-niveau... vrucht zou moeten zijn van een veel bredere praktijk van plaatselijke herkenning en kontaktoefening dan waarvan thans sprake is. Zij vreest bovendien, dat een afwijzende reactie van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken (vrijg) toenadering tussen kerkleden en plaatselijke kerken zal bemoeilijken.”

God zij dank mogen we inderdaad op plaatselijk niveau al meer zien groeien dan destijds het geval was. En als ik me niet vergis, is er een klimaat groeiende dat een herkenning van

elkaar zal kunnen bevorderen. Van daar dat onze Kommissie dan ook de opdracht kreeg op dergelijke ontwikkelingen attent te zijn en desgevraagd hulp en advies te geven.

Ook in dit verband vraag ik, misschien ten overvloede, de diverse kerkera-den, die op dit terrein actief zijn ons als Kommissie van informatie te voorzien, waarmee wij eventueel weer andere gemeenten zouden kunnen dienen.

En we hopen van harte dat de bede van de L.V. van Wezep mag worden verhoord „dat God deuren, die nu nog gesloten lijken, mag openen ... zodat een volgende Landelijke Vergadering een verzoek als bovenbedoeld kan doen uitgaan.”

Zo bevinden we ons tussen Ede en Apeldoorn. Het is maar een korte afstand, die deze beide plaatsen op de lieflijke Veluwe scheidt. De weg kan zo geweldig mooi zijn. Maar een weg dient om een doel te bereiken. Dat God het ons wil geven om aan te komen bij elkaar.

J.M. Smelik, Nieuwegein

„Niet klagen maar dragen...?”

Het gebeurde tijdens een uur 'geestelijke verzorging' voor een groep dienstplichtige militairen. We kregen het over geloven en over God.

Op zichzelf al iets bijzonders, want dat doen jonge, gezonde kerels niet gauw. Daar ligt een groter taboe op dan op praten over seks en zo.

Maar op de een of andere manier kwam het gesprek op het geloof in God. En toen schoot één opeens naar voren en zei: „Nou dominee, zou u God willen zijn en altijd maar door de mensen aanbeden willen worden? Daar walg ik van!”

Wel een beetje vreemde reactie. Wat bedoelde hij?

Ik dacht te begripen, waartegen hij zich zo heftig verzette: een God, tot wie de mensen almaar braaf mooie, vrome, verheven woorden spreken... ook al gebeuren er intussen de meest verschrikkelijke dingen... dat vond hij onwerkelijk en walgelijk! Zo'n opmerking zet je wel even aan het denken.

Daar moet ik toch eigenlijk ook niet aan denken: dat je kinderen zouden vinden, dat ze het altijd onverbiddelijk met je eens moeten zijn...

Dat ze nooit eens durven zeggen: „Pa, hoe kunt u dat doen? Dat begrijp ik niet! W a r o m ?”

In een open, levende relatie moet zo iets toch kunnen?

Een kind kan toch wel eens het gevoel hebben, dat vader en moeder hem onvoldoende aandacht en hulp geven? Zou het dan niet mogen gebeuren, dat zo'n kind een keer losbarst: „Merkt u dan niet hoe moeilijk ik het heb? Ziet u me eigenlijk nog wel? Kijk eens naar me! Zeg eens wat tegen me!”

Hè, hè, dat lucht op. En als je dan ook nog eens flink uitgehuild hebt, zeg je misschien zo iets als: „Maar jullie houden toch van me, jullie zijn en blijven toch mijn vader en moeder!”

Zulke dingen gebeuren ook in de verhouding tussen God en ons.

Dat kom je vooral in de Psalmen zo vaak tegen.

Psalm 13 bijvoorbeeld begint met zulke vragen:

„Hoelang nog zult U mij vergeten?

Hoelang nog houdt U zich voor mij verborgen?

Hoelang nog moet ik angstig naar een uitweg zoeken?

Hoelang nog zullen mijn vijanden sterker zijn?”

Is dat taal tegen God?

Is dat niet veel te brutaal?

Je moet toch geduld en vertrouwen hebben?

„Niet klagen maar dragen en bidden om kracht!”

Inslikken die schreeuw! Je beheersen! Berusten...

Zou je wanneer er zulke dingen tegen je gezegd worden niet zin krijgen om te gaan gillen: „Nee ik houd m'n mond niet, ik kan het niet langer uithouden.

God, hoelang nog? Hoe lang?”

Wij duwen onze kritische vragen aan het adres van God wel eens teveel weg, denk ik.

We denken teveel, dat we enkel vriendelijke, instemmende, dankbare dingen tegen Hem mogen zeggen.

Een Psalm als de genoemde kan ons leren, dat de Here God ons heus niet het zwijgen oplegt wanneer we onze klachten voor Zijn oren uitschreeuwen. Hij hoeft niet zo nodig alleen maar 'aanbeden' te worden. Als er EEN is die begrijpt dat we daar soms helemaal niet aan toe zijn, dan is HIJ het wel.

Ik herinner me een vrouw, die bij ons in het ziekenhuis lag en aan een zware vorm van reuma leed. Ze lag maanden lang in een groot cirkelbed om van tijd tot tijd gedraaid te kunnen worden. Ze kon nauwelijks meer dan haar hoofd een beetje draaien.

Elke keer dat ik bij haar kwam, vond ik het moeilijk: je voelt je zo volstrekt machteloos.

Wanneer artsen nauwelijks meer iets voor haar konden doen, wat moet je als pastor dan? Je kunt niets dóen. Alleen maar bij haar zijn. Luisteren. Stil zijn. En vooral niet te gauw je bijbeltje pakken en 'een stukje lezen' omdat je toch zo graag wat wilt dóen.

Deze vrouw was een gelovige.

Maar ze had het verschrikkelijk moeilijk: „Waar blijft God?

Hoelang nog?!”

Op een keer, toen ik merkte dat ze er open voor stond, heb ik haar van die dertiende Psalm verteld. Ja, dat sprak haar aan: dat je al zulke vragen niet voor God hoeft te verbergen, maar ze eerlijk en keihard mag uitspreken.

En zij is zeker de enige niet, die het nodig heeft dat te horen. Niet klagen maar dragen? Dit klagen hoort onze God met liefde aan.

Zou die soldaat met z'n nogal verrassende opmerking een beetje aangevoeld hebben, dat dat niet kán: een God, die enkel 'aanbeden' wil worden?

H. de Jong, Zeist

'Dood' en 'opstanding' van de sterken

Preek over Romeinen 15 : 8 en 9a (Gehouden op zondag 5 januari 1992)

Geliefde Gemeente van onze Here Jezus Christus, Broeders en Zusters, Jongelui,

Dat was een lange schriftlezing vanmorgen. Maar ik wilde u de hele periodes over de sterken en de zwakken laten horen. Paulus heeft het ook in andere brieven over hen. Dat laten we nu maar voor wat het is. Maar wat hij in zijn bekende Brief aan de Romeinen daarover zegt wilde ik niet inkorten maar in z'n geheel ten gehore brengen. Om zo nog weer eens te ondergaan hoe hij met dat bekende probleem in de beginnende christelijke gemeente omging. Het is een problematiek die veel te maken heeft met de toekomst van de kerk. Daarom kom ik ermee op deze eerste zondag van het nieuwe jaar waarop het niet zo vreemd is om een beetje vooruit te kijken. Wel, we kennen Paulus' standpunt in dezen ten naasten bij wel. Hij speelt die twee scherp tegenover elkaar staande groepen niet verder uit elkaar maar is uit op verzoening en verdraagzaamheid. Intussen kiest hij zelf met overtuiging voor de sterken. Dat verrast, maar bij enig nadenken ook eigenlijk weer niet. Paulus zou namelijk de sterken nooit sterk genoemd hebben als hij zelf tot de zwakken had behoord of in dit verschil afzijdig had gestaan. 'Sterk' is immers een positief woord en 'zwak' een negatief. De apostel zou als hij neutraal was of op het standpunt van de zwakken stond voor hen stellig een meer positieve naam hebben bedacht. Hij kiest dus positie en blijft niet onpartijdig. Kan een gemeentelider als Paulus dat maken? Ja, dat kan hij, als er maar iets tegenover staat. En dat is bij hem het geval. Er staat namelijk dit tegenover dat hij de sterken en dus ook zichzelf het hardst aanpakt. Van hen, vindt hij, mag het meeste gevraagd worden. Ze zijn immers sterk? Nou dan! Hij legt daarom de sterken vrijmoedig een ethiek van de sterkste schouders op. En let er dan vooral op dat Paulus' vermaan typisch christelijk is. Hij komt in zijn uiteenzettingen steeds over de Here Christus te spreken en stelt de Meester voortdurend ten voorbeeld. Dat vooral vormt de kracht van zijn aanpak. Hoe zou de Here Jezus het doen en hoe heeft Hij het gedaan? En het verbaast dan ook niet dat Paulus' hele betoog ter zake uitloopt op een prachtige Christus-prediking. Het is uit dat christologische slot dat we onze tekst hebben gekozen. Maar laten we eerst nog eens proberen vóór ons te krijgen wat sterk en

zwak bij Paulus eigenlijk betekenen. De apostel geeft er weliswaar enige duidelijke voorbeelden van: sterk is wie gelooft alles te mogen eten terwijl de zwakke plantaardig voedsel eet (14 : 2); zwak is degene die de ene dag boven de andere stelt terwijl voor de sterke alle dagen gelijk zijn (14 : 5) – maar het nadeel daarvan is dat we zo wat blijven haken in de problematiek van die tijd. Kunnen we, van wat de apostel noemt uit, misschien tot wat algemener typeringen komen? Laten we dat eens proberen. Wie zwak is ziet de Schrift meer als een huis waarin hij woont. Wie sterk is ziet de bijbel meer als een weg waarop hij gaat – een weg die doorloopt ook als de Schrift uitgesproken is. (De Heilige Schrift is natuurlijk allebei: huis en weg, maar het gaat er mij nu even over waar of het aksent komt te liggen.) Huis en weg, rust en beweging, definitief en voorlopig, geborgenheid en kwetsbaarheid. De bijbel als huis omsluit je, de Schrift als weg drijft je voort. En nu van onze kant een paar voorbeelden die wat tijd betreft dichterbij liggen. Als eerste voorbeeld noem ik de slavernij. De zwakke komt in de Schrift slaven tegen en zegt: dat hoort blijkbaar zo, slavernij is schriftuurlijk. Zo zijn er christenen geweest. Da Costa in de vorige eeuw bijvoorbeeld, die op grond van de bijbel tegen de afschaffing van de slavernij waren. De sterke leest ook zijn bijbel en komt daarin de tekst tegen dat in Christus noch slaaf noch vrije is (Galaten 3 : 28). Hij ziet dan in de Schrift een ontwikkelingslijn lopen en wil die doortrekken. De bijbel eindigt wat de slavernij betreft voor hem niet met een punt maar in een stippelijn, waarop hij christen van later tijd zijn konklusies uit de bijbel kan invullen. In de lijn van de Schrift gaande schaft hij dus de slavernij af. Mijn tweede voorbeeld betreft de positie van de vrouw. De zwakke leest in heel de bijbel dat de vrouw onder de man staat en hij zegt: dat houden we dus zo. De sterke vindt in de Schrift een ontwikkeling op dit punt en ontdekt bijvoorbeeld dat onder het oude verbond alleen de jongetjes werden besneden terwijl in het Nieuwe Testament de doop ook voor het vrouwelijke geslacht werd opengesteld. En hij trekt de konklusie dat er in de bijbel ten aanzien van de positie van de vrouw blijkbaar een beweging zit, een drijfkracht naar grotere eigenheid en zelfstandigheid voor de zusters. Zoals diezelfde tekst uit Galaten die we zo pas gebruikten eigenlijk ook al aangeeft: „In Christus is noch mannelijk

Liturgie: Psalm 16 : 1 en 2; Psalm 15 : 1 – 4; Psalm 69 : 1, 3, 4 en 9; Psalm 18 : 15; Psalm 133 : 1 – 3. Schriftlezing: Romeinen 14 : 1 tot 15 : 13.

noch vrouwelijk” (Galaten 3 : 28).

Terug weer naar het algemene: de zwakke heeft zo grote eerbied voor de Schrift dat deze geheel zijn wereld uitmaakt. „Quod non in tora non est in mundo”, is zijn gezegde. Vertaald betekent dat: „Wat niet in de bijbel staat bestaat überhaupt niet”. De bijbel heeft het niet over blank en zwart en dus hoeven wij ons van die problematiek niets aan te trekken. En trekken wij ons er wel wat van aan dan zijn we genoodzaakt buiten de bijbel te treden en onze eigen boontjes te doppen. Wat dan natuurlijk uitdraait op racisme. De sterke heeft oog voor de dynamiek van de Schrift. Dat ze zelf verschillende tijden doorloopt: van de aartsvaders, van het Israelitische bestel, van de grote mogendheden zoals Assur en Babel, van de Romeinse tijd (om maar niet meer te noemen) en dat ze daar niet onveranderd bij blijft. Ja, in het wezenlijke blijft ze gelijk maar in de meer bijkomstige dingen ondergaat ze de veranderingen van de tijden en reageert ze met een nieuw geluid op nieuw ontstane situaties. Wat een dynamiek in de Schrift dat telkens hetzelfde op andere wijze ter sprake wordt gebracht! Dat was toen de bijbel ontstond zo en dat is nu hij wordt toegepast niet anders. Krachtens dat prachtige vermogen tot aanpassen gaat de bijbel door naar morgen om ook dan in een totaal veranderde wereld weer te laten zien waar het in het leven op aankomt. Daartegenover dreigt de zwakke de boot naar morgen te missen omdat hij teveel in de wereld van de bijbel blijft rondhangen.

Nu, het is aan de typerende beschrijvingen die ik van de sterken en de zwakken gegeven heb wel duidelijk geworden waar ik zelf sta. Net als Paulus reken ik mijzelf tot de sterken (al zullen er op sommige punten zonder dat ik mij dat zelf bewust ben zwakke steen bij mij aan te wijzen zijn). Een aardige vraag is nu: aan welke kant zou Christus hebben gestaan? Of staat Hij? Spontaan borrelt in ons binnenste het antwoord op dat Hij een middenpositie zou hebben ingenomen en nu nog inneemt. Hij is immers de Heiland van beide groepen? Hij kan het zich daarom gewoon niet veroorloven partij te kiezen. Toch denk ik dat Christus een uitgesproken sterke is. Uit twee woorden van Hem blijkt dat zonneklaar. Ze gaan merkwaardig genoeg allebei over de punten die ook Paulus in Romeinen 14 noemt. Het eerste woord is dit: „De

sabbat is gemaakt om de mens en niet de mens om de sabbat" (Markus 2 : 27). En het tweede: „Niet wat in de mens naar binnen gaat maakt hem onrein maar wat uit hem naar buiten komt" (Markus 7 : 20). Met deze uitspraken neemt Jezus op het punt van het voedsel en op dat van de bijzondere dagen een uitgesproken sterk standpunt in. Had Hij deze dingen niet gezegd dan zou er nooit een kerk uit de heidenen gekomen zijn. Dan was de christelijke gemeente nooit verder gekomen dan een joodse sekte.

Maar wat voor houding nam de sterke Christus nu tegenover zijn zwakke tijdgenoten aan? Heeft Hij ze veracht en heeft Hij zich zelfgenoegzaam in zijn standpunt opgesloten? Dat is wel het gevaar dat de sterken steeds bedreigt. Ze hebben de neiging hun zwakke medebroeders als een blok aan het been te beschouwen en zich van hen te ontdoen. Ze verlaten de kerk zeggende dat met die trage massa toch niets te beginnen is. De zwakken houden immers de zaak alleen maar op? Ze vertragen de boel terwijl er haast bij is, de kerk van morgen is dichtbij. Maar Paulus horen we in ons gedeelte zeggen: „Aanvaardt elkander zoals ook Christus ons aanvaard heeft tot heerlijkheid Gods" (vers 7). Dat is een boodschap aan sterken en zwakken beide maar ontegenzeggelijk vergt de apostel van de sterken het grootste offer. En ook daarin is Christus het grote voorbeeld. Hij heeft niet gewacht tot de zwakken Hem aanvaardden maar is daar zelf mee begonnen. En mee doorgaan, tot zelfs het bittere einde toe.

Hier kom ik toe aan de woorden van de tekst die een uitwerking bieden van wat het zeggen wil dat Christus ons aanvaard heeft. 'Ons', dat wil zeggen: de gemeente zoals Paulus die vóór zich ziet en die bestaat uit joden en heidenen, zwakken en sterken, maar die – sterk of zwak – vergeleken met Christus altijd aan de zwakke kant staat. Paulus werkt die aanvaarding door Christus als volgt uit: „Christus is terwille van de waarachtigheid Gods een dienaar van besnedenen geweest..." Hij heeft de zwakken – de joden van zijn dagen waren in hun omgang met de Schriften zeer, zeer zwak, veel zwakker dan de zwakken die Paulus in zijn gemeentes aantrof – aanvaard en gediend. Dat was geen eenvoudige zaak. Dat was niet de weg van de minste weerstand. Even eerder heeft Paulus de sterken erop gewezen dat ze zo gemakkelijk zichzelf gaan behagen met hun konsekwente standpunt. Zij zijn tenminste radikaal! Ook dan wijst hij op het voorbeeld van Christus. Die heeft zichzelf niet behaagd maar leefde naar het psalmwoord: „De smaadwoorden van hen die U (o God) smaden kwamen op Mij neder" (15 : 3). Dat is uit Psalm 69 waaruit wij in deze dienst ook zingen. Konkreet wil dat zeggen dat Christus met de sterke dingen die Hij zei en

deed het risico liep en ook bewust genomen heeft dat men Hem hoonde. Zoals we in het evangelie ook zien dat herhaalde malen gebeurd is. Toch trok Jezus zich in reactie hierop niet beledigd terug. Hij bleef met zijn woorden en daden zijn volk zoeken. Hij wist zich daartoe verplicht. Het was "terwille van de waarachtigheid Gods om de beloften aan de vaderen gedaan te bevestigen". God had tot de aartsvaders en door de profeten gesproken. De belofte van het koninkrijk Gods was gedaan. Nu kwam Jezus de vervulling laten zien. Dat die in Hem gestalte aannam. Nu kon Jezus niet midden in zijn werk onder het volk beledigd weglipen. Terwille van de waarachtigheid Gods moest Jezus het karwei afmaken. Maar dat kostte Hem smaad en hoon en tenslotte zelfs zijn leven. Ten einde toe bleef Jezus de zwakke joden, de zwakke gemeente waartoe Hij behoorde, aanvaardden, ook toen die Hem niet aanvaardde. Als voorbeeld voor ons.

Ja maar, Paulus – zijn we geneigd tegen te werpen – zo verspeelde Jezus toch zijn gelijk? Het gelijk van de sterken? Zich tot de dood toe aanpassen aan de zwakken, dat helpt toch de zwakken aan de overwinning? Zo worden de zwakken toch oersterk? Hoe kunt u Jezus ten voorbeeld stellen? Die is aan zijn trouw ten opzichte van de besnijdenis (dat zijn de joden) toch ten onder gegaan? Moeten de sterken in navolging van Hem dan bereid zijn even ver te gaan? De angst van de sterken is inderdaad dat ze op deze manier hun sterkte verspelen. En het sterke standpunt dat het juiste standpunt is schade toebrengen. Je kunt die vrees heel goed verstaan. Want voor het oog is dat ook zo. Maar zie hier nu het geheimenis van de Christus. Hij stierf wel maar Hij verdween niet. Hij kwam terug in Geest en in waarheid. Hij kwam terug in de zending onder de volken. Hij kwam terug in het ontstaan van heidenchristelijke gemeentes die metterdaad het juk van de tradities afwierpen of beter gezegd: niet eens op zich namen. Op het standpunt van de zwakken hadden die gemeentes er nooit kunnen komen. Maar ze kwamen er! Triomfantelijk wijst Paulus dat aan met een viertal schriftwoorden uit het Oude Testament die alle vier gemeen hebben dat ze over de toebrengring der heidenen gaan. Het was al voorzeggd, juicht Paulus, dat de heidenen God terwille van zijn ontferming zouden gaan verheerlijken. Die heidenge-meentes, zij waren het loon op Jezus' volhardende trouw aan zijn volk. Jezus' aanvaarden van de zwakken is Hem dus niet op het verlies van zijn sterkte komen te staan, zoals je misschien zou denken. Juist integendeel, het heeft geleid tot een ware doorbraak van wat Hem als sterke bij uitstek voor ogen stond. „Dat de heidenen God terwille van zijn ontferming gingen verheerlijken".

Laten de sterken er dus niet tegenop

zien tegenover de zwakken het onder-spit te delven. Het is de test die ze soms moeten ondergaan, het offer dat van hen gevraagd kan worden. Lang niet altijd, dat is waar, maar ze moeten ermee rekenen. Paulus heeft gezegd bereid te zijn de zwakken te ontzien en in eeuwigheid geen vlees meer te eten (I Korintiërs 8 : 13). Dat was een soort kruisdood van zijn sterke standpunt. Maar zo heeft hij bereikt dat wij nu onbekommerd vlees eten. Door de 'dood' van zijn standpunt heen heeft die opvatting van hem gezegevierd. Hij heeft dus de zwakken niet overwonnen door over ze heen te walsen maar door ze te ontzien. En zo is het overwinnen van de sterken een geloofsgeheimenis. Het deelt in de verborgenheid van Christus' eigen overwinning. Hij heeft de besnijdenis gediend. Hij heeft zich aangepast. Vrijheid claimend gebruikte Hij zijn vrijheden niet. Het bracht Hem smaad en hoon en op het laatst zelfs de dood. Toch koos Hij ervoor. Toen er Grieken kwamen en belangstelling toonden was dat een verleiding voor Hem om nu maar zijn werk onder de besnedenen af te breken en ingang te zoeken bij de niet-joden. Christus doorstond die verzoeking. Hij zei: „De graankorrel moet eerst in de aarde vallen en sterven. Pas dan brengt zij vrucht voort" (Johannes 12 : 24). En zo is Hij door zijn dood heen Heer van Grieken en Romeinen en Germanen geworden. Langs die weg zijn deze heidenen God gaan loven. Bij varkensvlees en bloedworst.

De heidenchristenen staan dus van huis uit aan de kant van de sterken. Dat is zo niet gebleven. Ook binnen die heidenchristelijke gemeentes is later dat verschil tussen sterk en zwak weer opgekomen. Zo blijft dit thema een aktualiteit in de geschiedenis van de kerk. Ook wel van ons eigen kerkelijke leven. En nog altijd staat daar middenin die problematiek het voorbeeld van Christus. Hoe loste Hij dat op? Hij leefde in de hoop op de overwinning van zijn sterkte. Hij forceerde die overwinning niet maar Hij hoopte erop dat God zijn tegemoetkoming en aanpassing zou kronen door de gemeente op de lijn van de sterken te plaatsen. Dat heeft Hij niet tevergeefs gehoopt. Aan deze hoop moeten wij ook vasthouden („opdat wij in de weg van de volharding en van de vertroosting de hoop zouden vasthouden", vers 4). Het valt op dat in dit gedeelte waarmee Paulus zijn vertoog over de sterken en de zwakken afsluit tot vier maal toe van die hoop sprake is (de verzen 4, 12 en 13). De sterken moeten daarom vooral sterk zijn in die hoop. Het is een hoop die niet gezien wordt maar die van de andere kant ook niet beschaamd maakt. De hoop dus dat God het opzij gaan voor de zwakken zal zegenen met de triomf van wat de sterken voor ogen staat. Met deze christelijke hoop gaan we vol goede moed het nieuwe jaar binnen, de kerk van morgen tegemoet. AMEN.

P.J. van Kampen, Eck en Wiel

„Allemaal beestjes!”

De Heer André van Frankenhuyzen

De heer Van Frankenhuyzen uit Wageningen is jarenlang als entomoloog (insektenkundige) verbonden geweest aan de Plantenziektkundige Dienst in zijn woonplaats. In die hoedanigheid was hij steeds bezig met onderzoek naar het voorkomen van insecten, hun beschrijving, en in veel gevallen hun bestrijding.

Hij is inmiddels gepensioneerd, maar beoefent zijn 'hobby' nog steeds met hartstocht. Als je met hem een gesprek hebt, is het niet je probleem: hoe krijg ik hem aan het praten? Het probleem is meer: hoe kan ik zoveel mogelijk van het besprokene een beetje verantwoord in ons blad kwijt?

Hoe bent u met dit werk begonnen?

Dat is een lange historie. Ik ben indertijd bij de Plantenziektkundige Dienst gekomen, vlak na de oorlog. Ik kwam in de Buitendienst, als inspekteur voor aardappel- en bloembollenexport en -import. Dat was een soort werk waar ik helemaal niet voor deugde! Natuurlijk was het niet onmogelijk om je de kennis van bloembollen etc. eigen te maken. In die tijd waren er trouwens nog geen cursussen; je werd gewoon voor de leeuwen gegooid. Ik had echter ook met exporteurs te maken, die een totaal ander slag mensen waren dan ik zelf. Op het persoonlijke vlak ging het regelmatig fout. Men had na verloop van tijd door dat het met de omgang met die mensen niet zo goed lukte.

In 1948 ben ik naar Goes overgeplaatst en heeft men me in het waarnemingswerk van insecten etc. gezet; dat was ook een totaal nieuw terrein, maar ik bleek daarin goed te zijn! Ik ben tegelijk naar bijscholingscursussen voor de fruitteelt gegaan, want die fruitteelt vond ik geweldig interessant. Ik ging allerlei dingen melden waarvan men in Wageningen zei: „Oei! Daar hebben we nog nooit van gehoord. Daar moeten we maar eens met hem over gaan praten!” Op een gegeven moment hadden we samen een gesprek en zei men: „We zullen eens geregeld iemand sturen, die met je op pad gaat.” Toen kwam er een hoge ambtenaar uit Wageningen en we gingen samen op pad. Ik herinner me nog dat ik na afloop van die dag tegen mijn vrouw zei: Ik heb nu toch een mooie dag gehad! Geen spanning met exporteurs of met produkten. Ik heb waarnemingen gedaan en heb samen met die man dingen gevonden en ik heb eigenlijk veel meer gezien dan hij! Dat heeft hij allemaal opgeschreven. Ik ga eens aan de PD schrijven om te vragen of, als die man met pensioen gaat, ik hem

mag opvolgen en dat ik daar nu al voor kan gaan leren. Want ik zag tegen die man geweldig op! Maar eind 1953 kwam een van de direktieleden uit Wageningen me zelf uitnodigen voor een gesprek. Dat was dus voordat ik die brief ooit had geschreven. En al gauw werd een tijdelijke baan in dit waarnemingswerk omgezet in een vaste baan, want men konstateerde dat ik daar precies geknipt voor was. Toen was ik voor het eerst echt gelukkig bij de PD! Ik kreeg ook een grote mate van vrijheid, want mijn onmiddellijke chef was op dit terrein niet ter zake kundig, maar verleende wel alle medewerking. Mijn primaire taak was om het 'Weerpraatje' op de radio, net voor half een, te voeden met betrouwbare gegevens over insecten.

Wat moest u dan doen?

Eerst hebben we, in het hele land, twaalf vanglampen neergezet om gegevens te krijgen voor die Waarschuwingsdienst. Vanglampen zijn lichtbronnen, waar insecten, die in de avondschemering vliegen, op afkomen. Het was mijn taak om al die vanglampen eens per maand af te gaan, per trein. Naar aanleiding van die vangsten maakte ik grafieken, aan de hand waarvan men precies kon zien: dan en dan is er een top in het voorkomen van deze insectensoort. Dan moesten wij proberen uit te zoeken waar de zwakke plek in de levenscyclus zat. Dat werk heb ik dus 35, 40 jaar gedaan. We moesten altijd maar zoeken naar de zwakke plekken in de levenscyclus van schadelijke insecten. Daarbij heb ik natuurlijk ook een aantal nuttige insecten aangetroffen, die ik ook ben gaan kweken. Er was zoveel werk dat ik het zelf bijna niet aankon. Al gauw kreeg ik het verzoek van de Landbouw Universiteit of ik studenten voor stage wilde opleiden. Daar heb ik ontzettend dankbaar gebruik van gemaakt en zo hebben diverse studenten samen met mij een publikatie geschreven. Dat is op een geweldig fijne wijze gaan functioneren. Ik heb heel veel te danken aan die studenten, die een half jaar lang met me optrokken en meestal heel enthousiast over hun stage waren. Ze stonden natuurlijk volop in de praktijk van de tuinbouw.

Ik werd namelijk de officiële 'veldentomoloog van de PD'. Je hebt ook een wetenschappelijke afdeling; die mensen zitten de hele dag achter de microscoop de beesten te determineren en geven de uitslag om wat voor beestjes het gaat. Dat is soms heel belangrijk, want soms gaat het over insecten, die voor het eerst in ons land worden aangetroffen. Mijn werk was

om veel buiten te zijn. Dat deed ik persoonlijk ook veel liever. Ik was de enige veldentomoloog in het hele land.

Met wat voor soort problemen kreeg u te maken?

Wel, zo nu en dan komt er een nieuwe plaag Nederland binnen. We hebben een paar uitermate warme zomers gehad, in 1947, 1949 en 1959. Ik kan van elk van die zomers problemen vertellen. Een van de aardigste voor mij was de komst van de 'Vruchtbladroller'. Er is een theorie, dat de Duitsers die hebben meegebracht met hun camouflagemateriaal. Die theorie wordt ook weer tegengesproken, want het eerste motje is gevangen door Graaf Bentinck in Oud Beyerland, in 1939. Dat was een heel bekende entomoloog. Toen we in '47 die plaag kregen, ben ik daar helemaal bij betrokken geweest. Een van mijn eerste klussen is geweest, om samen met een entomoloog van 'Zeelands Proeftuin', die een heel goede vriend geworden is, de levenswijze van dat beest uit te zoeken. In mijn Goese periode heb ik er daar dus al bij geholpen. Mijn eerste lezing ging ook over dit gruwelijke beest, dat werkelijk als een stoomwals door de fruitteelt ging en bij appels, peren, pruimen en kersen vooral de schil beschadigde. Wij denken dat hij in hete zomers een enorme kans heeft gekregen, want dan ontwikkelde hij namelijk een generatie extra. (Dat kan soms ook zeer tot nadeel van het beest zijn, want ik heb indertijd een ander beest gevonden, dat in '59 een extra generatie ontwikkelde en daardoor geen schade heeft gedaan. Toen heb ik in het blad 'Groente en Fruit' een artikel geschreven: 'Waar bleef de zuringbladwespe in 1959?' Hij kwam, nadat hij een tweede generatie in een jaar had ontwikkeld, niet meer tot zijn schadelijke fase. Als ik daarnaar geen waarnemingen had gedaan, had niemand geweten hoe dat nu kon! Maar omdat ik altijd in het veld was, kon ik dat verschijnsel op het spoor komen.

Moest u dus het hele jaar door steeds dezelfde insectesoort bekijken? Gebeurt dat dan steeds op dezelfde plaatsen? Hoe moet ik me dat voorstellen?

Ik had een systeem ontwikkeld, waarbij ik 120 waarnemers opleidde – dat waren vrijwilligers, die zelf ook in de fruitteelt werkzaam waren en dus goed gemotiveerd waren. In principe reisde ik die mensen allemaal af. Daarvoor had ik een formulier ontworpen, dat nog steeds gebruikt wordt. Daarvan heb ik er duizenden exemplaren laten drukken. Alle dieren stonden erop

vermeld. In de winter gaf ik dan de nodige instructie: „Zo zien die beesten eruit.” Daarom ben ik toen ook begonnen met fotograferen. Vervolgens kwam de vraag van de mensen: „Maar hoe onthouden we dat? Er is in heel Nederland geen boek, dat ons hierover inlicht.” Toen ben ik begonnen met platen te maken, in 1960. Het jaar tevoren had ik met die mensen geen excursie gehad, want in die hete zomer moest iedereen alleen maar overal bevloeien en nog eens bevloeien! Om die reden was er geld over; ik heb toen voor elkaar gekregen dat ik van het geld, dat over was, plaatjes mocht gaan maken. Eerst was het een zwart-wit uitgave, om de waarnemers te laten zien om welke beesten het precies gaat. (Hij haalt boeken te voorschijn, eerste drukken en ook latere, waaruit blijkt hoe ze steeds meer informatie gingen bevatten. „En hier heb ik grafieken van het voorkomen van de diverse inseksoorten, over een aantal jaren bezien; daar heb ik heel veel mee gewerkt. Elk jaar is de 'fenologie' weer anders! Kijk eens naar dit insect! In '56 hadden we een laat voorjaar en dus een heel late 'tweede vlucht', in '57 was het weer een warme zomer, maar toen is hij toch niet zo geweldig opgetreden. Er waren dat jaar veel parasieten; ook dat heb ik allemaal kunnen opmerken.”) In 1977 zijn de laatste delen uitgekomen, nog steeds voor die 120 waarnemers.

Vonden die vrijwillige waarnemers dit belangrijk?

Zeker wel, want het waren allemaal mensen met een eigen boomgaard. Nu hadden ze een instruktie die hun vertelde dat ze niet voor de bloei van de bomen moesten spuiten erna, en in juni en in augustus. Ze hoefden geen zes bespuitingen te doen, maar slechts drie. Als ze de beesten maar

kenden! In 1964 ben ik begonnen aan de 'Geïntegreerde Bestrijding' in ons land te introduceren. (Een volgend boekje komt op tafel, dat destijds verscheen met een subsidie van TNO, van f 15.000, voor kleurenplaatjes. Ook een ander, lijvig werk, wordt tevoorschijn gehaald: 'Verantwoorde Bestrijding van ziekten en plagen op appel en peer van deze schadelijke en nuttige insecten en mijten.) Het doel van deze Verantwoorde Bestrijding was de vraag: wanneer moeten we waarnemen en wanneer bestrijden? Alle normen, die ik in 1964 had opgesteld zijn in de loop der jaren wetenschappelijk getoetst. Daar is niet zo verschrikkelijk veel van overgebleven! Maar je moet gewoon de moed hebben te zeggen: ik ben van mening, dat die mensen niet moeten spuiten, als het niet nodig is. Maar wanneer is het nu niet nodig? Ik heb dus een kloppet ontwikkeld. In het voorjaar kunnen mensen met behulp van zo'n net insectenwaarnemingen doen. Je slaat op de boomtakken, je krijgt een bepaalde vangst, die je moet uitzoeken en met de loupe bekijken. Dan zeiden we: „Als je nu drie rupsjes vindt van een bepaalde vlinder, hoef je niet te spuiten. Als je er vier vindt wel.” Dat was natuurlijk ontzettend willekeurig! Toch zijn we met die normen doorgegaan, die weliswaar allemaal getoetst moesten worden. Er is later een speciale proeftuin gekomen, van TNO, waar men al die dingen kon gaan toetsen.

Is dat dus het begin geworden van een heel nieuw terrein van onderzoek en toepassing, dat tevoren niet bestond?

Dat is juist. Van dit hele terrein was maar heel weinig bekend. Voor mijn tijd had je zes tot negen insecticide bespuitingen per jaar en die zijn nu gereduceerd tot twee, hoogstens drie, maar soms nog minder. Er wordt in de tuinbouw tegenwoordig veel minder gespoten dan vroeger! (Hoe dat met de landbouw zit kan ik veel minder overzien.) Het meest wordt echter nog steeds gespoten in de bloementeelt; in kassen heb je veel generaties van beesten, veel problemen, veel resistentie, veel import van vreemde beesten; dat is een eindeloos moeilijk vak! Bij de fruitteelt is het gebruik van bestrijdingsmiddelen enorm afgenomen. En helemaal ook in het belang van de teler zelf. Hij kan, door bespuitingen te beperken, veel geld uitsparen, mits hij daar verstandig mee omgaat. Men ging inzien dat mijn adviezen juist waren, want ze gingen sukses boeken. De deskundigheid bij de fruitteler is ook erg toegenomen. Het is leuk om te vertellen dat de bestrijdingscursus, die ik met anderen heb ontwikkeld, is uitgegroeid tot een officiële cursus, van rijkswege, aan de Middelbare Tuinbouwschool in Tiel. Daar heb ik elk jaar een volgeboekte cursus van 30 uur; zo belangrijk vindt men dit vak. De fruittelers moeten de beesten kennen! In het boek staan vijf

schadelijke insecten, beschadigers, en vijftig nuttige.

Dit werk heeft echt uw hart, is het niet?

Het is allemaal zo interessant! Een van mijn zoons heeft ook een beetje een tik van de molen, die is onderwijzer en belde me vorig jaar op: „Pa, ik heb op mijn cotorniaaster op school, van wel een meter of veertig lang, een spin-sel.” Ik zeg: „Joh, wat interessant! Daar kom ik direkt op af!” Nu was het een beest, dat ik wel kende, maar niet van cotorniaaster, ik ken hem van crate-lis; hij heet ook 'cratigella'. Daar heb ik toen een schitterende diaserie van gemaakt. Ik ben zo blij dat ik dat gedaan heb, want het jaar erop was er niets van overgebleven. Dat had ik al voorzien, want hij zat vol met parasieten. Wel, die parasieten heb ik naar het wetenschappelijk instituut gestuurd, naar alle mensen van wie ik dacht: dat is interessant voor ze. En nu staat die haag er weer groen bij en ik heb me een ongeluk gezocht naar een paar beestjes! Maar vorig jaar, al die duizenden eitjes, die in het spin-sel waren afgezet, dat was werkelijk schitterend!

Een keer kwam ik bij de Duno in Arnhem een bijzondere cicade tegen, die ik niet kende. Wel, ik die natuurlijk gevangen en bij de deskundigen van de PD gebracht. Dan zie je wat systematiek vermag, want daar zei men: „Waar heb je die vandaan? Dat is een Amerikaanse cicade; die komt hier helemaal niet voor.” Maar ik kon vertellen dat daar en daar er duizenden exemplaren zaten. En de mycologen, de paddestoeldeskundigen, zeiden: „Als jullie die soort hebben, moet er ook een heel vervelende schimmel zijn, want die cicade staat erom bekend dat hij die plant vatbaar maakt voor die schimmel en het mogelijk maakt dat die schimmel parasitair gaat worden. Toen ben ik die schimmel gaan halen. En dat was toch interessant! Ik heb een heel onderzoek gedaan naar de levenswijze van dat beest. Niemand had me dat opgedragen, maar spring ik dan in!

Ik had gehoord dat op het War Cemetery in Oosterbeek de rododendron niet meer bloeide, en dat was ook in een particuliere tuin het geval. Toen heeft mijn assistent in die particuliere tuin alle aangetaste knoppen weggehaald; daar is die jongen dagen aan bezig geweest! Het volgende jaar hadden we toch weer een enorme aantasting. Toen hebben we gespoten en bleek het dat we die larven in de vroege stadia heel gemakkelijk te pakken konden nemen, met een insecticide, dat minder giftig is dan keukenzout. Dan ben je nog niet van die schimmel af. In elk geval hebben we na een aantal jaren spuiten ook in een ander arboretum die cicade uitge-roeid. Er stonden heel kostbare rododendrons, die niet meer bloeiden, maar gelukkig gered konden worden.

Onlangs werd bij een vergadering van bestuur, redactie en medewerkers van ons blad gezegd: we zouden eens wat meer interviews in 'Opbouw' moeten hebben! Bij bespreking bleek dat daarbij niet gedacht werd aan interviews over 'theologische onderwerpen', maar over zaken als: wat voor werk doet iemand en wat heeft dat met zijn/haar Christen-zijn te maken? Hierbij een eerste interview, het eerste in een reeks, naar wij bedoelen.

Zo gebeurt er van alles, maar het werk komt in principe nooit klaar; er worden steeds nieuwe soorten geïmporteerd.

Heeft dit werk iets uitstaande met uw Christen-zijn? Of had u het net zo goed kunnen doen, als u ongelovig was geweest?

Ik ken de uitspraak van een entomoloog, die zei: Als je een dag gelukkig wil zijn, moet je gaan trouwen, maar als je je leven lang gelukkig wil zijn, moet je entomoloog worden! Mensen in de entomologie zijn gelukkige mensen, omdat het een verschrikkelijk mooi terrein is. En ook vaak een onafgegraasd terrein, met zoveel interessante aspecten dat het eindeloos is! Voor mij betekent het echter ook dit: Ik mag werken in de schepping, ik mag meewerken aan de vraag: Hoe kunnen we op een milieuvriendelijke manier gaan fruit telen? Hoe kunnen we de chemische middelen, die niet gespoten hoeven te worden, in elk geval in de doos houden? Ik heb al die chemische middelen (parathion, DDT, etc.) zien komen en ook weer gaan. Ik heb ook milieuvriendelijke middelen gezien, waarvan ik ook niet weet hoe die gefabriceerd worden en wat voor afvalstoffen er over blijven. Hoe dan ook, dan is het toch heel mooi, als je die taak hebt gekregen.

Maar verder teruggaand, ik heb zoveel moeite gehad in het begin van mijn werk, toen ik met die exporteurs moest optrekken. Ik zat daar niet op de goede plek. Wat kun je God dan loven, als Hij nota bene zegt: Ik zal jou wel een plekje geven waar je je helemaal thuis voelt, waar je kunt ontplooiën en waar je beleven kan wat in je hart niet is opgeklimmen, wat je nooit van je leven geloofd zou hebben.

Tussen kerk en keuken

Margreet Maljers-Kroes, Alkmaar

Goede Voornemens

„En.... Heb je nog goede voornemens voor dit jaar?” vroeg een vriendin aan me toen ik de Magdalenensteeg door drentelde op jacht naar koopjes. Ze had haar handen kouwelijk in haar zak gestoken en ik kon aan haar gezicht zien dat ze een beetje bemoediging nodig had. „Zat,” zei ik solidair. Als je zegt dat je geen goede voornemens hebt vind ik het altijd deprimerend voor een ander. Het staat alsof je vindt dat er niets te verbeteren valt en dat is beslist niet zo. Trouwens, al zou ik er zo over denken, mijn omgeving zou me bliksemsnel uit de droom helpen. Uiteindelijk zijn mijn lijsten met goede voornemens dus genant lang.

We gingen een beetje uit de wind staan in het portiek van een schoenenwinkel en zetten de conversatie voort. „Ach... het komt toch allemaal zoals het komen moet,” zei de vriendin. „Je lot ligt vast. Niet dan? En de ellende die je om je heen ziet. Moet je nu eens kijken naar Joegoslavië. Ze moorden

elkaar uit en weten niet eens duidelijk te maken waarom. Het is toch verschrikkelijk? Of snap jij wel waarom die oorlog gaat.”

„Oud zeer en wantrouwen tegenover elkaar, verder begrijp is het ook niet.” zei ik terwijl ik koortsachtig zocht naar een antwoord op haar eerste opmerking. Een lot dat vastligt, gaat namelijk lijnrecht in tegen mijn geloof in God Die alles bestuurt en Die wel eens van mening verandert. De geschiedenis van Hizkia, die genas van zijn ziekte tegen het oorspronkelijke plan in, is voor mij een troostend voorbeeld.

Met mijn blik op een paar kloeke stapers in de etalage probeerde ik haar duidelijk te maken hoe ik daar tegenaan keek. „Dat zeg je nu wel, maar er gebeuren toch maar afschuwelijke dingen in je eigen vriendenkring,” zei ze op mijn moeizame uitleg. „En dan helpt dat hele geloof van jou geen fluit.”

Ik voelde me even verslagen.

„Geloof is geen WA verzekering tegen verdriet, maar verdriet waar God bij is, voelt anders als verdriet waar God afwezig is,” zei ik toen. „Denk je?” Ze grabbelde in haar tas naar een boodschappenlijst en keek me sceptisch aan. „Maar het blijft verdriet.” „Dat kan wel zijn, maar het verschilt van elkaar als een lekkende tent met een warm droog huis,” antwoordde ik. Ze lachte. „Je weet het weer lekker te vertellen,” zei ze toen. „Wat vind je trouwens van die schoenen daar?” „Kopen!” zei ik. „Meteen!” Ze ging naar binnen en wuifde nog even door de deurruit. Ik liep door.

Jaar en dag

Wat is een jaartal? Eeuwig spoelt de zee.
Haar bio-ritme dragen we in ons mee.
Wij maken zelf de tijd, het uurwerk zit van binnen.
Slechts in vergetelheid kunnen wij herbeginnen.

Maar 't hemellichaam, dat zijn baan behoudt,
bestaat buiten de tijd, is jong noch oud.

In het heelal is er geen Noord of Zuid.
In het luchtledig hoort men geen geluid.
Boven is er hetzelfde als beneden,
toekomst geen tegendeel van een verleden.

Hoe, in die mateloze woestenij
van bollen vuur met wolken stof erbij,
kunnen op één der talloze planeten
mensen van God, geluk en liefde weten?

Wat is een jaar? Eeuwig rouleert de aard.
Zijn wij als mens een universum waard?

Uit: Scheepspapier door Frank Daen
(uitg. Merweboek, Sliedrecht.)

J.C. Janse, Ermelo

Calvijn-kritiek over de zaak Servet

Vaak wordt tegen Calvijn in stelling gebracht dat hij schuldig zou zijn aan de vuurdood van zijn tegenstander Servet. Dikwijls kun je dat als kritiek en als verwijt horen van de kant van degenen die het Calvinisme eigenlijk niet kunnen verdragen en die het soms ronduit haten. Was die Calvijn er niet vóór, dat Servet levend verbrand werd?

Het is een algemeen verbreid argument tegen het Calvinisme en tegen de reformator zelf. Wie was Servet eigenlijk? En wat zijn de factoren die tot zijn veroordeling geleid hebben? Verstaan we de tijd waarin het zich afspeelde? Deze en dergelijke vragen kunnen bij beantwoording licht brengen in een situatie waarvan we dikwijls zelf niet genoeg weten om de tegenstanders te weerstaan.

Wat is die Calvijn-kritiek waard?

Het zal blijken dat een antwoord niet achterwege hoeft te blijven, al is het niet gezegd dat iedere Calvijn-kritikus het verstaan zal. Het is in elk geval goed zelf zicht te hebben op die situatie.

Michaël Servet was van Spaanse afkomst. Hij is vermoedelijk in 1511 geboren. Al op z'n twintigste, in 1531, schreef hij een boek tegen de leer van de Drieëenheid, *De Trinitatis erroribus, libri septem*, Zeven boeken over de dwalingen van de Drieëenheid¹. Het was dusdanig ketter, in de lijn van de vroegere ketter Sabellius, en zo pantheïstisch en spiritualistisch, dat hij in hetzelfde jaar nog erom uit Basel en Straatsburg verbannen werd. Maar in plaats van tot bezinning te komen, werkte hij in stilte verder aan eenzelfde geschrift. Hij had toen in Parijs medicijnen gestudeerd en was lijfarts van de bisschop van Vienne, aan de Rhône, geworden en in diens paleis kon hij rustig verder werken – in zijn haat tegen de Drieëenige God, het Driekoppig monster, zoals hij de HERE noemde.

Mede omdat hij de erfzonde ontkende en ook niets van de kinderdoop moest hebben en vooral omdat hij niet geloofde dat Christus Gods Zoon is, is hij, toen bekend werd dat hij de schrijver van het in het geheim en anoniem gepubliceerde boek was, door de rooms-katholieke overheid vanwege Godslastering gevangen genomen.

Hij leefde onder de schuilnaam Michaël Servetus Villanovanus. Het boek droeg de intrigerende titel: *Restitutio van het Christendom* – kennelijk als tegenhanger van de *Institutio* van Calvijn. Het boek vond in Italië zo'n vruchtbare bodem dat Calvijn verzocht werd de ketterse dwalingen van deze man te weerleggen².

Het was zelfs zo, dat een collega van Farel onder invloed van Servet tegen de leer van de Drieëenheid begon te spreken³ en er werd al gelasterd dat Farel zelf ook die richting uitging⁴. En daar Calvijn, om heel andere reden

bezwaar had tegen het gebruik van de termen Drieëenheid en Persoon – in het conflict met Caroli – werd de toestand gespannen.

Voorals toen Servet, ontsnapt uit de gevangenis, naar Genève kwam, waar de tegenstanders van Calvijn, de Libertijnen, de heersende partij waren. De scherpe briefwisseling tussen Calvijn en Servet, waarbij Calvijn hem van zijn valse leer trachtte te overtuigen, had niets gebaat – integendeel, Servet zou in Genève Calvijn er wel onder krijgen. Was dat gelukt, dan had dat het einde van het reformatorische werk en de ondergang van de kerk in Genève betekend⁵.

Een van de belangrijkste beschuldigingen die men inmiddels tegen Calvijn heeft, is deze, dat Calvijn Servet bij de Inquisitie zou hebben aangeklaagd, toen deze zich tijdens zijn vlucht in Wenen schuil hield. Maar Calvijn antwoordde hierop: „Niets daarvan”, en hij voegde er aan toe: „Als het waar was dat ik hem verraden had, om hem, onverschillig door wie, te laten straffen, zou ik het niet willen ontkennen; en meen niet dat ik me daarvoor zou schamen”⁶.

De zaken stonden scherp. Wat Servet niet verwacht had, gebeurde: hij werd in Genève, ondanks het feit dat de meerderheid in de Raad Libertijns was, gegrepen en gevangen gezet. Door de Raad daartoe aangezocht, heeft Calvijn het verhoor van Servet geleid, waarbij hij alle mogelijke pogingen in het werk gesteld heeft om Servet van zijn dwalingen terug te brengen. Hij schreef de 20e augustus 1553 aan Farel, dat hij hoopte dat Servet ter dood veroordeeld zou worden, „maar het is mijn wens, dat men hem de wreedheid (atrocitatem) van de straf bespaart”⁷. Geen vuurdood.

Hij bleef daarbij, ook al vond Farel dat je hem dan als een vriend behandelde, terwijl hij Calvijns aartsvijand was⁸. Servet was dat inderdaad. Tijdens het proces ging Servet op een woeste manier te keer en braakte God-onterende taal uit. „De Godheid woont in alle duivels.”

De Raad van de stad heeft toen verder het proces gevoerd. De beklaagde mocht schriftelijk zijn verdediging opstellen en er de tijd voor nemen. Toen zijn zelfs een ogenblik de rollen omgekeerd, nl. nadat de Libertijnen in de gevangenis met hem gepraat hadden: Ineens was Servet de aanklager, in plaats van de beschuldigde. Calvijn was de grote zondaar, die niet behoorde te leven. Heel de inrichting van staat en kerk in Genève viel hij aan.

Toch is het voor Servet daarna mis gegaan: een klein deel van de stadsraad koos voor verbanning, en enkelen

zeiden: levenslange gevangenisstraf, maar de grote meerderheid veroordeelde hem tot de brandstapel. Calvijn heeft toen echter nog ernstige pogingen gedaan om de vuurdood veranderend te krijgen in de terechtstelling met het zwaard.

Op 26 oktober 1553 schreef hij aan Farel: „Morgen wordt hij terechtgesteld. We hebben alles gedaan wat we konden om de soort doodstraf te wijzigen. Maar tevergeefs. Ik zal u mondeling meedelen waarom we niet geslaagd zijn”⁹.

Het scherpe verwijt, de scherpe kritiek dat Calvijn hem tot de vuurdood veroordeeld heeft, of heeft helpen veroordelen, is dus niet juist.

Toch blijft nu natuurlijk de vraag naar het ketter-doden. Gezegd moet worden, dat de stadsraad op aandringen van de Libertijnen – en van Servet zelf – advies bij de Zwitserse steden inwon. Die drongen allen aan op veroordeling. Want de overheden stonden toen op het standpunt dat men ketter en brute Godloochenaars ter dood moest brengen. Calvijn was dus in dat opzicht 'kind van zijn tijd' – hij was ook die mening toegedaan.

En omdat de Schrift in dezen geen opdracht aan de overheden geeft om ketter met het zwaard te doden – zij moeten door de ambtelijke tucht uit de kerk worden weggedaan – lijkt het gelijk helemaal aan de kant van de kritici.

In de eerste plaats moeten wij er echter op letten, dat Calvijn in deze kritieke situatie heeft geijverd voor de eer en de naam van de HERE, tegenover een man die uiterst Gods-lasterlijke dingen zei. Calvijn was geen verdraagzaamheidsapostel, zoals de Libertijnen dat waren, Castellio en Ami Perrin in Genève. Hoewel Calvijn aanvankelijk waardering had voor een man als Castellio, begon hij in de loop der jaren Castellio's humanistisch verdraagzaamheidsbeginsel op te merken. Hij proefde het verschil in geest, was er bang van. Later heeft deze geest doorgewerkt in mannen als Coornhert, in de Nederlanden, tot in onze tijd in de Coornhert-liga toe – en meer nog in het standpunt van de moderne mens: het humanisme tegenover de erkenning van Gods soevereiniteit.

Deze Castellio schreef een boekje vanuit die geest over de vraag: moeten ketter gedood worden? En velen vielen hem bij.

Maar Calvijn erkende Gods soevereiniteit over het mensenleven tegenover Castellio's god, die als een vergrote, veredelde humanist met de mens onderhandelde¹⁰.

Zo was daar een verschil in geest – als van vleselijk Israël tegenover geestelijk

Israël. David was niet zonder zonde, maar hij stond anders tegenover de HERE dan Absalom.

Dat verschil in geest moet bij onze historiebeschouwing telkens en overal nagespeurd worden.

Onze vaders waren wel kinderen van hun tijd, maar velen hebben de strijd voor de Waarheid mogen strijden, tegen de leugen van de geest van hun eeuw.

Calvijn is niet vrij te pleiten van het foutieve middeleeuwse standpunt van het ketterdoden door de overheden, maar we verstaan hem wel in zijn strijd tegen het humanisme in zijn verdraagzaamheids-ideaal, dat daar met geweld aan het opkomen was. Helaas heeft meer en meer de mensverering het in onze moderne tijd gewonnen van de Schriftuurlijke erkenning van de Almachtige.

Vervolgens speelt in de situatie in Genève rondom Servet ook het volgende een belangrijke rol.

We moeten bedenken dat de strijd der geesten in die dagen, van de geestelijke machten op het wereldtoneel (Ef. 6:12), in de uiterst labiele situatie van het namiddeleeuwse Genève heel zwaar is geweest.

Op dat moment stonden tegenover elkaar Calvijn, die de reformatie van het hele leven zocht, en Servet, die in een vijandige geest heel de inrichting van kerk en staat aanviel.

Uit een brief, geschreven een paar dagen voor Servets terechtstelling, blijkt hoe bijzonder kritiek de toestand voor Calvijn was. Men was bezig, onder brutale hoon voor het evangelie zijn werk in de gemeente kapot te maken.

Over Servet deelt hij dan mee dat men nog niet weet wat er met hem zal gebeuren. „Voorzover ik het vermoeden kan, zal morgen in het raadhuis het vonnis geveld worden en overmorgen de terechtstelling plaatsvinden”¹¹.

Ondertussen blijkt uit het vervolg van dezelfde brief hoe de toestand in het buurland Frankrijk was: In Frankrijk zouden er drie broeders verbrand worden, in Nîmes lagen er zeven of acht in boeien in de gevangenis, in andere Franse steden nog meer... (brief aan Bullinger, 25 oktober 1553). Kinderen van God, die om het geloof in de Schriften verbrand werden...¹².

In diezelfde dagen was er in Genève een revolutionaire geest die het reformatorische werk dusdanig aanviel, dat kerk en staat ineens zouden storten...

Zelfs bestond er ten tijde van de regering van Karel V een wet op de Drieëenheid, waaraan protestant en katholiek zich hadden te houden. Deed men dat niet, dan tastte men de grondslagen van de samenleving aan! Servet was zo ook, met zijn ontkennen van de Drieëenheid, politiek gezien een gevaarlijke revolutionair.

Daarom is het niet verwonderlijk, dat Calvijn volgens het toenmaals geldende strafrecht voor onruststokers, „die elke wet omkeren en alle politie en

elke natuurlijke orde zouden willen vernietigen”, het als burgerlijke taak voor de overheden zag om dit soort gevaarlijke lieden uit de samenleving weg te doen.

Zou Servet, die van mening was dat Calvijn niet behoorde te leven, in zijn opzet geslaagd zijn en had hij met de Libertijnen de macht gekregen in Genève, dan had dit het einde van de kerk daar betekend en waarschijnlijk het einde van het leven van vele gelovigen. Dan was de satan er in geslaagd de Reformatie in Europa en in de wereld in de knop te breken.

In die moeilijke situatie heeft God deze overheden gebruikt om de weg voor de voortgang van Zijn werk open te houden en om een totale omverwerping van Zijn ordeningen te stuiten.

Noten

- 1 E. Doumergue, Calvijn in het strijdperk, Amsterdam 1904, p.354, 461.
J. Calvijn, Institutie IV, xvi, 29.
- 2 E. Doumergue, a.w. p.59.
- 3 ibidem p.200 v.
- 4 ibidem p.215, noot 3.
- 5 Zie voor weerlegging van Servets dwalingen: J. Calvijn, Institutie I.xiii.10,22; I.V.5; II.ix.3; II.x.1; II.xiv.5,6; IV.xvi.29v.; IV.xvii.30.
- 6 E. Doumergue, Calvijn als mensch en hervormer, Amsterdam 1931, p.156.
- 7 Johannes Calvins Lebenswerk in seinen Briefen, Tübingen 1909, Ed.Schwarz I, 484.
- 8 E. Doumergue, Calvijn als mensch en hervormer. a.w. p.157.
- 9 Briefe, ed. Schwarz, a.w. I,493.
- 10 Zie over Castellio: A. Janse, Uit de geschiedenis der kerk, 2e dr. Groningen 1966, p.160-181.
- 11 W.F. Dankbaar, Calvijn zijn weg en werk, Nijkerk z.j. p.120, zegt, dat eerst Farel en daarna Calvijn met twee raadsleden Servet bezochten in zijn cel en dat deze om genade riep tot God. Tot erkenning van Christus als de eeuwige Zoon van God kon hij ook toen niet komen.
- 12 Briefe, ed. Schwarz, a.w. I 492.

Boekbespreking

O. Mooiweer, Enschede

Het spreekt niet vanzelf

C. van der Leest: 'Het spreekt niet vanzelf' – Uitgave van De Vuurbaak te Barneveld – 96 pagina's – f 18,75.

Het gaat in dit keurig uitgegeven boekje over allerlei aspecten van ons dagelijkse menselijke bestaan. Daarom is dit geschrift uiteraard uitermate praktisch! Verschillende thema's stelt de vrijgemaakt-gereformeerde predikant te Harlingen aan de orde. Hij is vooral onder de indruk gekomen van de veelkleurigheid van Gods rijke Schepping. Daarom imponeert hem die begintekst van de Bijbel en wijdt hij daaraan de nodige opmerkingen in het eerste

hoofdstuk van zijn boek. Terecht konkludeert hij: „Nu God alles geschapen heeft, is die werkelijkheid (om ons heen) geen zinsbegoocheling” (p.8). Hij deelt mee wat Gods bestaan wezenlijk voor hem inhoudt. Moeten wij God beoordelen wat betreft zijn doen en laten? Nee, wij moeten Hem vertrouwen! „Het zou belachelijk zijn als een nietig wezen zoals ik ben deze onvergelijkelijke God ter verantwoording zou roepen. Dat zou in strijd zijn met elk gevoel voor verhoudingen” (p.13). Heel teer schrijft de auteur over de Christus naar aanleiding van een bezoek aan de St. Bavo te Gent. Wij worden, aldus van der Leest, bemoedigd door te denken aan Christus' menselijke gestalte. „En wie weet heeft van Christus' littekens, kan ontroerd worden: wat is onze vrijspraak en onze toekomst duur betaald!” (p.15).

Ds. v.d. Leest gaat dieper in op de vraag hoe wij met God moeten omgaan. Dat is uitermate belangrijk en krijgt gelukkig steeds meer aandacht ook in vrijgemaakte kring. De binnkant van het geloven mag niet buiten schot blijven als ik het zo eens mag uitdrukken. Het leven is gebroken. Maar het paradijs komt er. Dat behoort tot het vaste christelijke geloof. Dat paradijs is door de Christus herwonnen aan het kruis. Op weg daarheen hebben wij een functie. Maar de toekomst zelf blijft helemaal Gods geschenk. Onze collega uit Friesland kan slechts hier en daar enkele dingen aanstippen wanneer het gaat om het verlangen naar de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Het is wel een hele mondvol, maar tegelijkertijd zo uiterst onvoorstelbaar. En onze dromen zijn niet te identificeren met de visioenen van de man op Patmos. Veel onderwerpen snijdt de schrijver in zijn boek aan. Hij heeft het over opvoeding, over ouders en kinderen afzonderlijk en gezamenlijk, over die aparte kinderwereld en ook over de ouderdom met zijn wel en wee. Het leven van een bejaarde vereenzaamt. Dat tast je aan alle kanten rondom je.

Niet in de laatste plaats komt een pastor daarmee regelmatig in aanraking. Terecht stelt v.d. Leest, dat de bejaarde zolang hij nog helder van geest is ook zelf een taak heeft ten aanzien van de communicatie met de buitenwereld. (p.37). Wat is echte vriendschap? Op die vraag gaat de schrijver nader in naar aanleiding van de liefde tussen David en Jonathan (p.38/39). De auteur heeft het ook uitvoerig over het boeiende van de taal c.q. de Nederlandse taal. Hoe blijf je de spelling de baas? Is wat je op papier zet leesbaar en begrijpelijk? Is het voertuig van de woordkeus geschikt om de boodschap te doen arriveren bij de lezers? Welnu, v.d. Leest hanteert zelf een taal, die inspireert. Het persoonlijke element ontbreekt in het geheel van zijn schrijven niet. Dat doet weldadig aan. Voorts hebben de korte speelse teksten een ernstige ondertoon. Ik vind dit een boekje, dat lezing en herlezing verdient. Dus: hartelijk aanbevolen!

T. Hoekstra, Zwolle

Mystiek in de literatuur (6)

In de maanden maart, april en mei 1991 hebt u in Opbouw enkele artikelen kunnen lezen over mystiek in de literatuur. Ik moet de reeks nog afsluiten en ga daar nu aan beginnen. Voor de duidelijkheid herhaal ik maar even dat ik me beperk tot de mystiek in protestantse kringen.

Johanna Breevoort

Een geliefde christelijke schrijfster uit de tijd voor 1940 was Johanna Breevoort. Uit haar verhalenbundel 'Heimwee naar huis' neem ik het volgende fragment over:

Wij hadden het zo best en we leefden zo braaf als eigengerechtigde fari-zeërs. God moest wel in liefde en vrede op ons, ijverige, bevindelijke mensen neerzien. Toen heeft God ons bekeerd, mijn man en mij, onder de prediking van de oude Kees van den Oever. We hadden al drie kinderen. 'k Zal het nooit vergeten. Al mijn todden en lompers werden me van me lijf gescheurd, wij leerden onszelf kennen als arme, naakte zondaars van God. Toen was al die vromigheid weg. Wij voelden dat wij vijanden van God waren en we wisten niet waar we ons bergen moesten. De oude Kees donderde van de preekstoel: „Nou, je moest met je haren langs de rand van de hel getrokken worden, anders kwam je er niet.” Je voelde de verdoemenis in je hart. Toen was ik niet meer 'een kind, van God bemind'. Ik was 'n ellendeling. Toen verbeelde ik mij niet meer dat ik vader Brakel al een heel eind achterna kwam op zijn trappen des geestelijken levens. 't Was de vraag of ik wel een voetstap op de heilsweg had gezet. Als je toe wilt nemen in de genade, moet je toch genade bezitten en ik vond niets dan vijandschap tegen God in mijn hart. Ik voelde me een vreemdeling van God en de beloften. Mijn man kreeg ook sterk met zichzelf te doen, maar die had dadelijk meer uitzicht op Christus en leefde meer in de liefde. (De oude vrouw vertelt over het zware leven dat ze gehad heeft: zeven kinderen zijn jong gestorven, vier bleven in leven.) Dat was een benauwde tijd, dat verze-ker ik je. Altijd in vreze des doods, bang voor de eeuwigheid, in zorgen van het dagelijks bestaan. God gaf wel vreugde ook. Ja, anders zouden we bezwaken zijn. God troostte ons soms. Kees van den Oever kon je ook wel 'uithalen'. Dan liet hij je zien dat je toch een werk Gods in je ziel kon hebben en dan kon je huilen als een kind om Gods liefde en geduld met zulke boze schepsels. Maar lang rust gaf Kees je nooit, dan joeg hij je weer op. Je moet een Borg voor je ziel hebben; met bevin-ding kun je eeuwig verloren gaan. Van Kees van den Oever gingen we langza-merhand af en ook de oude Klinkert voldeed mijn mans zieleleven helemaal niet meer. We zochten de oude paden, zie je. Toen, met die Doleantie, ik kon

het met die verbondsleer niet goed vinden. Niet dat de oude Klinkert de verbondsleer preekte, hoor. Dat hele-maal niet. Maar we voelden ons niet meer thuis in die grote kerken na de vereniging en mijn hart trok naar de oude gezelschappen. Ja, die gezelschappen van vroeger! Dat was boter, kaasje en melk, hè. Zalig. Het is net of het nou zo niet meer is, als vijftig jaar geleden.

Rudolf van Reest

Wie de sfeer in protestantse mystieke kringen goed wil proeven, kan terecht bij de romans van Rudolf van Reest. Of zijn boeken echt tot de 'literatuur' gerekend mogen worden, betwijfel ik, maar voor mijn doel zijn ze toch heel geschikt. Hier volgt een gedeelte uit de roman Gebonden. (Meute-Aoltje is één van de vromen, een ingeleid kind van God. Op een avond spreekt zij in een gezelschap iemand als volgt aan: – „En vrouw Van Dijk, wat houd jij je nou stil, weet je nog niks te vertellen? Ja mens, ik begrijp het wel, nog zo dood als een pier natuurlijk, ja, het gaat maar zo gemakkelijk niet. Het moet je van boven gegeven worden. Als ik zo eens op mijn wegje terugzie, dan mag ik zo wel eens bij ogenblikjes komen te zeggen: Here, waar heb ik toch aan verdiend dat Je met Je grote goedheid op een zondig schepsel als ik ben, hebt neergezien, want vroeger, mens, ik heb er van mezelf nooit naar omgekeken. Ik keek meer naar pronk en praal dan naar het goede. Tot het lieve Wezentje me er krachtig bij bepaald heeft dat al wat stof is, neemt een end, door de tijd die alles schendt, en dat onze ziel voor eeuwig geborgen moet zijn, zal het niet op een grote rampzaligheid uitlopen. Ik heb toen wat beleefd! Het is gebeurd dat, als ik de koeien ging voeren, ik door de stal gekropen ben, ik zou je nog de plekjes kunnen aanwijzen. Er liggen wat traantjes van me. En al zeg ik het zelf, het is nog maar bij ogenblikjes dat ik erbij leven mag, want het kan soms wel gebeuren, als de dominee het zo na aan je hart komt te leggen, dat ik bij mezelf denk: Aote, Aote, is het nou wel goed met je? Want het kan ver gaan met een mens. Je ziet het maar aan een koning Saul. Hij was ook bij de profeten, maar het eind is toch maar geweest dat hij zo naar de hel ging.” Het was zeer stil geworden na deze woorden. Men was gewend zo'n getuigenis van Meute-Aote te horen, maar altijd weer maakte het diepe indruk. Men wist dat Meute-Aote het zeer nauw nam en dat ze, al kon ze van wonderlijke bevindingen spreken waar het hele dorp jaloers van was, toch altijd maar weer tobde of het wel echt was. Maar juist deze zielsgestalte vond men in Middeldijk de zuiverste. Dat was immers het bewijs dat men het

zwaar opnam. De twijfel was toch eigenlijk de hoogste trap des geloofs die men bereiken kon? Deswege luisterde men vol eerbied naar Meute-Aote en werd zij beschouwd als een de grootsten onder het volkje. –

Voor uw gemak heb ik het Zeeuwse dialect maar overgezet in Nederlands. Het loopt met Meute-Aoltje slecht af; ze maakt door ophanging een eind aan haar leven en dat veroorzaakt grote opwinding in het dorp. Wie had dat nou van zo'n ingeleid Godskind verwacht? Voor vrouw Van Dijk worden het moeilijke dagen. Op die avond in het gezelschap heeft ze gezegd:

Als ik zie wat jullie hebben meege-maakt, dan zink ik weg, dan kom ik nog eeuwig om, het blijft alles maar zo dood als een pier daar binnen bij mij. Ik kan het wel opgeven, het helpt mij toch niets. Ik wou dat ik maar met Meute-Aote mee kon reizen naar de eeuwigheid.

Vrouw Van Dijk tobt maar door. Ze had wel eens met de dominee over haar moeiten willen praten, maar ze durft niet. Ze ziet de grote eeuwigheid voor zich, ze ziet zich voor eeuwig verdoemd. Ze weet dat ze die straf verdiend heeft door de erfschuld en door haar dadelijke zonden. Vroeger heeft ze wel eens, diep in een verborgen hoekje van haar hart, een klein hoopje gekoesterd dat God haar nog eens bekeren zou en daarom heeft ze de omgang met bekeerde mensen gezocht, maar nu durft ze nergens meer te komen. Al haar hoop is nog gevestigd op de preken van dominee Van 't Hof...

– Haar dorstende ziel was zondag aan zondag wijd geopend om als het mogelijk ware één klein woordje van hoop en troost te kunnen opvangen en weg te leggen voor de nieuwe week van angst en smart die haar wachtte. Maar nooit was er één woord dat ze zich durfde toeëigenen. Als dominee zich een enkel woord van genade, van verzoening en zonde-vergiffenis liet ontvallen, dan werden die terstond weer achtervolgd door de vurigste waarschuwingen niet van „gestolen goed te willen leven, want er moest toch immers kennelijk aan het hart des mensen iets gebeurd zijn, wil de ziel kunnen zeggen dat zij deel had aan de goddelijke toeknikjes, die van de hoge hemel zo nu en dan naar deze aarde gezonden worden.” – Een andere roman van Rudolf van Reest heet: Schapen zonder herder. Daaruit komt het volgende fragment. Het gaat over Maaïke die ernstig ziek is: *Maar met het lichamelijke lijden had Maaïke niet het meeste te kampen. Haar zielenood was zo groot. Ze had aan die preek van die vreemde dominee veel gehad. Ze had de lokkende Heiland als het ware voor zich zien staan en het had in haar beangste ziel een ogenblik gejubeld, omdat ze*

meende dat dit voor haar was geweest. Maar de ingeleide mensen hadden het haar wel beter verteld. Op de gezelschapsavond hadden de kinderen des hemels, het ware volkie, haar ernstig gewaarschuwd om zich toch geen hemel in te beelden, want zo gemakkelijk gaat dat niet! En als ze luistert naar hetgeen dat volkie vertelt van hun weggetje, dan begrijpt Maaïke heel goed dat het nog niks met haar is. De oude dominee kon haar ook geen licht geven. Zondag aan zondag vertelde hij trouw dat de mens van nature de verdoemenis deelachtig is, dat hij gered moet worden door de Zaligmaker, dat hij uit zichzelf onmachtig is en dat, wanneer God hem niet redt, hij voor eeuwig verdoemd zal worden ... En nu dominee aan haar ziekbed kwam, werd het er niet beter op. Op alle angstige vragen die haar ziel ontvielen, kreeg ze het bescheid dat, als God behagen in haar schepte, Hij op zijn tijd wel zou komen. „Maar hoe weet ik dat God in mij behagen scheppen wil? En als Hij eens geen genade voor mij heeft, wat dán, dominee?” En dan zat dominee met die benauwde vragen waarbij de angst uit haar grote ogen keek, heerlijk verlegen. En dan haalde hij zijn schouders op en zei dat ze maar geduldig moest afwachten en maar bidden, „want God is vrijmachtig in zijn genade.”

En het volkie kon haar al evenmin helpen als de dominee. Aan haar ziekbed werd veel gezocht en geklaagd en dan werd Maaïke getroost met de woorden dat God het moet komen te geven, anders wordt het niks met de doemwaardige zondaar. Van nature is de mens onmachtig, een steen en een blok. En dan werden haar bij het vertrek hartelijke woorden toegevoegd als deze: „Mocht je nog maar eens een openingetje komen te krijgen aan die Middelaarstroom, opdat je ziel van het eeuwige verderf gered wierd; want meid, het zal toch wat te zeggen wezen, de weg zo goed geweten te hebben en dezelve niet te hebben bewandeld. Er staat niet voor niemendal geschreven dat zij met dubbele slagen zullen geslagen worden. En daarom, meid, het beste ermee.”

De neiging is sterk nog veel meer te citeren, maar ik moet een beetje aan de ruimte in Opbouw denken. Als uw interesse gewekt is, kunt u deze romans zelf eens ter hand nemen. U maakt dan kennis met een somber soort christendom, een christendom dat tot wanhoop voert, soms zelfs tot krankzinnigheid en zelfmoord. Dat er ook een andere bevindelijkheid is, hoop ik een volgende keer te laten zien aan de hand van 'In zijn arm de lammeren' door C. Lambregtse. Toch, terecht worden we wat huiverig als we horen dat nog steeds geprekeet wordt: een gelovige moet beslist zijn eigen Pniël kennen.

Boekbespreking

J. Meulink, Enschede

In Drie Golven

Drs. Marijke Amesz, prijs f 22,90, uitg. Buyten en Schipperheyn, 1991

In 'Drie Golven' worden de geschiedenis en de verschijnselen van de charismatische beweging behandeld. De schrijfster is zeer terzake kundig. Zelf kwam ze zeven jaar lang in een charismatische gemeente waar het spreken in tongen, profeteren, gezichten zien en het uitdrijven van demonen veelvuldig voorkwamen. Nadat zij zelf 'de doop in de geest' had ontvangen raakte ze echter langzaam in steeds groter duisternis. In dit boek tracht ze anderen zoveel mogelijk te waarschuwen voor de valstrikken, de vrome misleidingen en de listige leugens. Ze heeft ervaren, dat tegenstanders, die zelf geen deel van een charismatische groep hebben uitgemaakt, in hun kritiek vaak niet serieus genomen worden.

Eerst bespreekt ze het ontstaan en de verspreiding van de charismatische beweging, waarbij ze zich beperkt tot de meest in het oog vallende verschijnselen. Daarnaast geeft ze ook aandacht aan de verontrustende ingang bij de R.K. kerk en de oecumenische beweging van dezelfde verschijnselen.

Als aanvulling bevat het boek een studie van mr. H.P. Miedema over werk en wezen van de Heilige Geest. De schrijfster waarschuwt ervoor, dat onder Pinkstergemeenten en charismatici gematigde en extreme gelovigen zijn en dat niet alles wat zij schrijft ook op de gematigden van toepassing is. Jammer, dat dit boek onvoldoende aanwijzingen geeft hoe we de gematigden en extremen uit elkaar kunnen houden. Immers, in wezen is er een groot verschil tussen een gematigd lid van een charismatische groep en een extreem lid.

De term charismatische beweging komt er pas rond 1960 tegen. Voor die tijd is er alleen sprake van Pinksterbeweging, die zijn naam dankt aan het beleven van de pinksterzegenende doop in de geest. Vaak gaat het bij de pinksteren de charismatische beweging om dezelfde verschijnselen. Grote nadruk op de gaven van de Heilige Geest, waarbij het vooral gaat om bovennatuurlijke gaven zoals spreken in tongen, profeteren, visioenen, woorden van kennis en bevrijding van demonen

en gaven van genezing. Deze charismata volgen na de doop in de geest. Nadruk ligt op het werk van de Heilige Geest, terwijl het verzoenend werk van Christus naar de achtergrond verdwijnt. Leiders van deze beweging verdelen de geschiedenis in drie grote perioden, die zij 'golven' van de Heilige Geest noemen. De historische achtergrond van het ontstaan van de pinksterbeweging ligt in de achttiende en negentiende eeuw bij de opwekkingen onder John Wesley en anderen. Buiten hun wil waren zij de wegbereiders voor de pinksterbeweging. De eerste golf, het ontstaan en de verbreiding van de Pinkstergemeenten, kwam ongeveer in 1900.

De tweede golf, rond de zestiger jaren, betekent het begin en de verbreiding van de charismatische beweging binnen de bestaande kerken. Deze beweging, ook wel neopinksterbeweging genoemd, is ontstaan uit de pinksterbeweging.

De derde golf komt ongeveer in 1980 op. De 'power evangelism' (kracht-evangelisatie). Een van hun leiders, Wimber, omschrijft zijn kracht-evangelisatie als volgt: door deze bovennatuurlijke ontmoetingen ervaren mensen de aanwezigheid en de kracht van God. Gewoonlijk gaat dit in de vorm van een woord van kennis, van genezing, profetie, bevrijding van boze geesten. Op bovennatuurlijke wijze wordt de weerstand tegen het evangelie overwonnen en de ontvankelijkheid voor de boodschap en eisen van Christus is daarna meestal zeer groot. De kern van alle drie golven is de leer en de ervaring van de 'geestesdoop'. Deze geestesdoop wordt meestal gezien als een tweede ervaring 'zegen', die op de wedergeboorte en bekering moet volgen. Hij opent de weg naar de charismata (spreken in tongen, profeteren, gaven van genezing enz.). Met Schriftgegevens bestrijdt de schrijfster de typisch charismatische dwalingen. Ze wijst erop, dat in Hand. 2 de joden niet tot geloof komen door het horen van het spreken in andere talen, maar door de toespraak van Petrus in één taal. De term 'dopen in de Geest' wordt in Hand. tweemaal genoemd. Beide keren gaat het over de belofte van de komst van de Heilige Geest. Deze belofte gaat op de pinksterdag in vervulling. Al de zgn. charismata worden door de schrijfster nauwkeurig getoetst aan de Schrift. Eigenlijk maakt het boek in dit opzicht een wat overladen indruk. Al met al, dit boek geeft, zonder in een antihouding te vervallen, een duidelijk waar-schuwend geluid tegen de misvattingen, die in charismatische kringen heersen. Ik kan dit boek dan ook van harte aanbevelen.

M.A. v. Helden, Apeldoorn

Waar niets tegen valt te zeggen

Onfeilbaar of betrouwbaar?

In een vorig artikel in *Opbouw d.d. april 1991* heb ik de vraag gesteld of de betekenis van de bijzin in art. 4 N.G.B. inhoudt de belijdenis van de onfeilbaarheid van de Schrift. Deze vraag was bij mij opgekomen, doordat in 1988 door Ds De Jong in een *Opbouwvergadering* gezegd werd, dat hij dit zinnetje niet meer voor zijn rekening kon nemen. Het kan bekend zijn, dat hij deze opmerking inmiddels teruggenomen heeft, maar dit feit neemt niet weg, dat de vraag naar de eigenlijke betekenis van deze woorden blijft bestaan. Temeer omdat de kerk van Enschede-Noord aan de Landelijke Vergadering met klem had gevraagd om een volstrekte erkenning van het onfeilbare woord van God. Dat Enschede-Noord inmiddels dit verzoek heeft teruggenomen en vervangen door een verzoek om niet relativerend te spreken over de belijdenis, verandert niets aan de ernst van de zaak. De leer van de onfeilbaarheid van de Heilige Schrift was kennelijk in het geding.

In mijn vorig artikel verdedigde ik de uitleg van dit bijzinnetje in art. 4 N.G.B. dat de canoniciteit van de 66 bijbelboeken daarmee werd onderstreept. Dus als een toevoeging aan de voorgaande woorden, waarin gesproken wordt over de canonieke boeken.

Daarmee trachtte ik aan te geven, dat de N.G.B. niet spreekt van een leer der onfeilbaarheid van de Heilige Schrift, maar daarentegen wel belijdt de betrouwbaarheid en de genoegzaamheid van de Schrift in zaken van leer en leven.

In het Nederlands Dagblad van 20 april noemde de heer J.P. de Vries dit een merkwaardige uitleg en betoogde, dat er geen onderscheid gemaakt mag

worden tussen het gezag van de Schrift en haar onfeilbaarheid. Hij schreef over de (!) pijler onder de belijdenis van de volstrekte betrouwbaarheid (!) van de bijbelboeken als Gods geïnspireerde Woord en spreekt uit, dat de belijdenis van de onfeilbaarheid niet slechts rust op die paar woorden uit art. 4, maar zelfs het speciale onderwerp is van het volgende artikel.

Het is opvallend, dat de woorden onfeilbaarheid en betrouwbaarheid hier als synoniemen worden gebruikt, m.i. ten onrechte.

Ondergetekende heeft zich nog weer eens verdiept in de historie en gelezen, wat Prof. J.N. Bakhuizen van den Brink schreef in zijn boek: 'De Nederlandse Belijdenissen.' Dit boek heeft als ondertitel: 'in authentieke teksten met inleiding en tekstvergelijkingen'. Bakhuizen van den Brink heeft in zijn boek naast elkaar geplaatst:

- de Confessie van Parijs, 1559, wel genoemd de *Confessio Gallicana*
- De *Confession des Pays-Bas*, 1619, de authentiek verklaarde tekst van Dordrecht in de franse taal
- de *Confessio Belgicana*, een latijnse tekst, voorkomend in de acta van de Nationale Synode van Dordrecht, 1620, deze is nimmer authentiek verklaard.
- de *Nederlandse Geloofsbelijdenis*, eveneens authentiek verklaard door de Nationale Synode van Dordrecht, 1619.

De emeritus hoogleraar stelt in zijn boek, dat onze nederlandse geloofsbelijdenis met de franse geloofsbelijdenis van Parijs moet worden vergeleken en daarom nam hij deze als eerste op in zijn vierkolommendruk.

Tijdens mijn speurtocht naar de betekenis van de bijzin in art. 4 N.G.B. ontdekte ik enkele opvallende zaken. Vergelijken we enkele teksten uit de belijdenissen dan lezen we:

Gallicana
1559
Art.4

..livres canoniques du viel et nouveau Testament, desquels le nombre 's' ensuit.
(canonieke boeken van het oude en nieuwe Testament, waarvan het aantal is als volgt)

Franse tekst N.G.B.
1619

..Livres Canoniques, ausquels il n'y a que repliquer.
Le nombre est...
(canonieke boeken, tegen welke er niets in te brengen valt)
Het aantal is...

Nederlandse tekst N.G.B.
1619

Canonijcke boeken, daer niet teghen valt te segghen.
Deze worden aldus ghetelt..

Het valt onmiddellijk op, dat in de Gallicana ontbreekt, wat in de beide andere teksten wel voorkomt, n.l. de bijzin bij canonieke boeken. Vanzelf komt dan de vraag op: wanneer zijn deze woorden van de bijzin in art. 4 in onze belijdenis opgenomen en met welk doel geschiedde dit. We mogen ervan uitgaan dat het Guido de Bres geweest is, die dit heeft gedaan. Hij heeft niet zonder meer de franse belijdenis van Parijs overgenomen. Maar wel heeft hij kennis genomen van een ontwerp belijdenis van Calvijn. Die had een kortere samenvatting van de belijdenis over de Schrift. Bij hem was te lezen:

„Derhalve houden we de boeken van de Heilige Schrift van het oude en nieuwe testament voor het geheel van de ene, van God gegeven, onfeilbare waarheid, waar tegen niets mag worden ingebracht (*la verité infaillible, à laquelle il n'est licite de contredire*).” Calvijn stelt dus met nadruk, dat de onfeilbare waarheid geen tegenspraak duldt.

Hiermee hebben we impliciet ook ontdekt, waar het gebruik van het woord onfeilbaar vandaan komt.

Calvijn sprak van een onfeilbare waarheid. In art. 7 N.G.B. komt het gebruik van het woord onfeilbaar terug, waar gesproken wordt van een onfeilbare regel des geloofs.

In de Gallicana begint art. 4 als volgt: Wij erkennen die boeken als canoniek en als een regel voor ons geloof. De N.G.B. heeft de volgende woorden: Al dese boeken *alleen* (!) ontvangen wij voor heijligh ende Canonyck om ons gheloove na deselve te reguleren. Nergens komen we een spreken van de Onfeilbare Schrift tegen. Deze bewering valt nog nader te bewijzen door te verwijzen naar de titel van de *Confession de Foy*, vervat in een boekje dat door toedoen van De Bres in Doornik over de muur van het kasteel werd geworpen met het doel, dat het boekje de landvoogdes Margaretha en dus ook Philips II zou bereiken. Dit boekje heeft een nadere omschrijving, waarin te lezen valt, dat de gelovigen verlangen te leven naar de *zuiverheid* van het evangelie van onze Heer Jezus Christus.

Zo werd het ook omschreven in de eerste Nederlandse vertaling van 1562. Bijna 20 jaar later ziet een kerkelijke uitgave het licht, waar op het titelblad te lezen valt:

„Belijdenisse des gheloofs der Kercke Jesu Christi in de Nederlanden na de *suyverheit* der Evangelii ghereformeert”

Deze uitgave werd verzorgd door Arent Cornelissen in 1583, predikant te Delft. Hoewel telkens weer gestreefd werd naar herdruk en/of herziening

overeenkomstig de oorspronkelijke Franse teksten, blijkt het woordgebruik terug te keren.

Het is ook zinnig kennis te nemen van het spreken van Calvijn over de Schrift. In boek I kwam ik de volgende uitdrukkingen tegen:

Handelend over de Schrift spreekt Calvijn van:

- haar zekerheijt, kracht, oudtheyt, autoriteyt en noodzakelijckheyt.
- zij steunt niet op d'autoriteyt van mensen
- haar eenvoudigheyt is van seer grote kracht
- zij is de enige regel van de volmaeckte wijsheyt
- in de Schrift hebben wij de onverwinijcke waerheyt
- de zekerheyt en de geloofwaardigheyt van de Schrift is door de Heylighe Geest in 't hart gewrocht.

Ik heb nergens kunnen vinden dat Calvijn spreekt van een onfeilbare Schrift. Ook niet bij De Bres. In de 'Stok des Geloofs' lezen we hoe hij spreekt over de Schrift: Dat de Heilige Schrift zuiver is, volkomen en getrouw.. etc.

Dit alles in overeenstemming met Psalm 12:7: De redenen des Heeren zijn reine redenen, zilver, gelouterd in een aarden smeltkroes, gezuiverd zevenmaal.'

Het zijn de Canonieke boeken waarin de Schrift is vervat. Die alleen dienen om ons leven te reguleren. Daar zal men niets aan mogen toevoegen, evenmin zal men er iets op mogen afdingen.

In art. 4 N.G.B. belijdt de kerk welke boeken zij als canoniek erkent en in art. 5 belijdt ze, waardoor deze boeken als Gods Woord worden erkend. De woorden: daer niet teghen te segghen valt vinden we in art. 4

Daarmee wordt dan toch aangegeven wat het woord canoniek inhoudt en tegelijk dat slechts deze boeken gehanteerd mogen worden om leerstellingen te funderen. Het was ook hard nodig, omdat de kerk eeuwen lang ook apocriefe boeken in de bijbel opnam en er gezag aan toekende.

Met moeite heeft men afstand kunnen nemen van de apocriefe boeken, er werd nog wel gepreekt uit de apocriefe boeken, maar men was niet onduidelijk over de vraag welke boeken wel en welke niet van goddelijke oorsprong waren.

Zowel in de Franse als in de Nederlandse tekst werd uiting gegeven aan deze overtuiging door in een bijzin te onderstrepen dat aan de canoniciteit van genoemde boeken niet mocht worden getwijfeld.

Hoezeer het ging om de vraag welke boeken wel en welke niet tot de canonieke moesten worden gerekend, moge blijken uit het feit, dat de Nationale Synode van Dordrecht expliciet de namen van de bijbelboeken opnam. Bij de revisie van de belijdenis ging zij uit van de tekst van het z.g. Waalse manuscript. Dit Waalse manuscript

was in 1580 vervaardigd, op perkament geschreven en ondertekend door de predikanten.

Het is in bezit van de Waalse bibliotheek te Amsterdam en bevat de tekst van de Confession de Foy van het jaar 1566, vastgesteld door de synode van Antwerpen en in gebruik bij de Frans sprekende kerken in de Zuidelijke Nederlanden.

Eén van de ondertekenaars was Taffin, hofprediker van Willem van Oranje, van wie de mededeling afkomstig is, dat de Confessie is opgesteld door Guido de Bres

Zeker waren er Nederlandse teksten in omloop, zoals blijkt uit een uitspraak van de Synode van Dordrecht (1574): Men sal de Nederlandsche Belijdinghe des Gheloofs om seeckeren oorsaeken laten zoals zij is en wachten tot een generale synode bijeenkomt''. Deze generale synode kon eerst bijeenkomen in 1618/1619, omdat politieke verwickelingen het bijeenroepen vertraagden.

De roemruchte, generale Synode heeft opdracht gegeven de belijdenis te herzien en een verbeterde tekst te produceren, zowel in de Nederlandse, de Franse en de Latijnse taal. De synode gaf aan de herzieningscommissie als leidraad mee de Confessie uit het Waalse manuscript, dat in 1583 door Arent Cornelissen te Delft was vertaald in het Nederlands.

De commissie begon met haar werk, nadat zowel de franse en de nederlandse versie waren voorgelezen in het bijzijn van de buitenlandse afgevaardigden. Echter werden de art. 30, 31 en 32 van de N.G.B. overgeslagen, omdat de Engelse afgevaardigden ernstige kritiek hadden op de inhoud van deze artikelen, die handelen over de regering der kerk. Zij waren voorstanders van het episcopale stelsel. Nadat de afgevaardigden allen hadden verklaard te kunnen instemmen met de inhoud van de artikelen, toog de herzieningscommissie aan het werk om de tekst te herzien.

Prof. H.H. Kuiper heeft in zijn boek *De Post-Acta of Handelingen van de Nationale Synode van Dordrecht* precies aangegeven welke wijzigingen in de tekst van 1566 zijn aangebracht, zowel in de Franse als in de Nederlandse versie. Het totaal van de wijzigingen omvat in Kuipers boek meer dan 30 bladzijden. Eén van de voor ons onderwerp belangrijke wijzigingen hield in, dat de namen van de Bijbelboeken met name werden genoemd (In de Nederlandse tekst vergat men per abuis het boek Habakuk).

In dit relaas van wijzigingen is niets te vinden over de woorden: Daer niet tegen te segghen valt. Daarmee is vastgesteld, dat deze zinsnede reeds voorkwam in de editie van 1566 en dus van De Bres afkomstig moet zijn, gelet op de mededeling van Taffin, die immers vertelde, dat Guido de Bres de opsteller was van de Confessie. Een opmerking van Kuiper, dat de editie van 1566 reeds een geduchte

revisie betekende van de oorspronkelijke Franse belijdenis, zal wel slaan op het feit, dat de N.G.B. uitgebreider sprak in haar belijden over de Schrift dan de Franse.

We kunnen gissen naar de bedoelingen van De Bres, toen hij afweek van de Confessio Gallicana, zelfs tegen het advies van Calvijn in.

Heeft De Bres gedacht aan een 'leer der onfeilbaarheid'?

Is het werkelijk merkwaardig te noemen, als we daarbij vooral denken aan de strijd van De Bres met de Rooms en met de Wederdopers. Met de Rooms en over twee zaken: ten eerste over de vraag welke boeken canoniek waren en welke niet en ten tweede over de vraag of het gezag van de Schrift rustte op het getuigenis van de Heilige Geest, dan wel op een uitspraak van een concilie of een synode. De strijd tegen de Wederdopers ging over de canoniciteit van het Oude Testament.

Blijft de vraag of canoniciteit identiek is aan onfeilbaarheid. In aansluiting bij de taal van de Schrift en bij het woordgebruik van de vaders van de N.G.B., De Bres en Calvijn, komt het mij voor, dat we schriftuurlijker over het gezag van de Schrift spreken, als we het gebruik van het woord onfeilbaar beperken tot het gebruik in art. 7 N.G.B., waar sprake is van een onfeilbare regel des geloofs. We omzeilen dan de inmiddels opgekomen gedachte, dat onfeilbaar ook inhoudt, dat geen enkele vergissing in de datering van gebeurtenissen of de vermelding van gegevens zou kunnen hebben plaatsgevonden.

Het gaat dan in de woorden van art. 7 om de belijdenis dat slechts canonieke boeken ons kunnen en mogen leiden in alle vragen van leer of leven. Die canonieke boeken erkennen wij als volkomen betrouwbaar, omdat we geloven, dat die boeken en ook die alleen door de Heilige Geest ingegeven zijn.

Noot:

Na het gereed komen van mijn artikel kwam ik een publikatie in *Bijbel en Wetenschap* tegen, het Tijdschrift van de Evangelische Hogeschool. Deze publikatie bevatte een interview met Prof. Dr. A. Troost, leerling van Prof. Dooyeweerd, aan wie een speciaal nummer van dit orgaan gewijd is. In het verslag van het interview las ik de volgende passage:

Schriftkritiek waarbij het gaat om een ongelovige verwerping van Gods Woord vindt hij verwerpelijk. „Maar een theorie van de onfeilbaarheid der Schrift vind ik passen in het kader van de moderne natuurwetenschappen. Het is een voorbeeld van een typisch rationalistische denkhouding.”

H. Algra, Den Helder

De bijbel in huis

Onder de titel 'De bijbel in huis' wordt in het Rijksmuseum Het Catharijneconvent in Utrecht een tentoonstelling gehouden over de manier waarop mensen zich in de 17e en 18e eeuw omringden door bijbelse voorstellingen.

In zijn openingstoespraak heeft Prof. Dr. J.W. Schulte Nordholt een verband gelegd tussen de Reformatie en de opkomst van deze bijbelse voorstellingen in huis.¹ Toen de beelden en afbeeldingen uit de kerken verwijderd werden, bleef de behoefte bestaan om de bijbelse geschiedenissen zichtbaar te maken. Ze kwamen op een andere manier terug, minder gestileerd, minder aan vaste regels gebonden. Wie door het Catharijneconvent wandelt, komt deze tegenstelling direct op het spoor: je wandelt zó van de rooms-katholieke kerkelijke kunst de tentoonstelling binnen. En alles lijkt direct anders: van de strakke middeleeuwse vormgeving in de kerkelijke kunst naar de bijbelse afbeeldingen in de huizen van de gezinnen van de Reformatie. Het zijn uitingvormen die we in de grote musea nauwelijks tegenkomen: een originele, frisse 'volkskunst'. Het plaatst de Reformatie ook in een bijzonder perspectief. Het idee dat in de gezinnen van de Reformatie geen ruimte zou zijn voor creativiteit, wordt hier wel grondig teniet gedaan.

Alledaagse gebruiksvoorwerpen

De tentoonstelling is maar klein: twee zalen en een videoruimte. Je zou denken dat je er zó op uitgekeken bent. Toch valt er heel wat te beleven. Het begint al bij de videopresentatie. Begonnen wordt met een schilderij van een welgesteld gezin. Wat heeft zo'n gezin allemaal in huis? Een aantal gebruiksvoorwerpen wordt voor het voetlicht gehaald. En dan blijkt dat veel van deze alledaagse voorwerpen gesierd worden met bijbelse voorstellingen. De wieg is beschilderd met bijbelse taferelen, in het wijnglas vinden we een geschiedenis uit de bijbel terug, de schouw bevat 278 tegels met bijbelse voorstellingen (in willekeurige volgorde), zelfs het zoutvaatje wordt gesierd met een verhaal uit de bijbel. Men kan zich afvragen in hoeverre er bij minder welgestelde gezinnen ook sprake was van versieringen; toch lijkt het aannemelijk dat het in de 17e en 18e eeuw niet ongewoon was dat men in huis op deze manier aan de bijbel werd herinnerd.

Verbanden

Interessant is het, om het verband tussen het gebruiksvoorwerp en de afbeelding te achterhalen. De vrouw van Lot op het zoutvaatje is duidelijk: ze veranderde immers in een zoutpielaar. Een afbeelding van de 3 wijzen achter op een slee kan ook verklaard worden: Driekoningen valt midden in de winter. Op een wijnglas dat geheven werd om vriendschappen te bezeugen vinden we David en Jonathan.

Mooi gekozen is de roerklik van een boot met aan de ene zijde de geschiedenis van Petrus die door Jezus uit het water wordt gered en op de andere zijde Jezus, die de storm tot bedaren brengt.

Geen verband?

Veel andere voorstellingen lijken volstrekt willekeurig gekozen. Je zou op een wieg een aantal bijbelse taferelen over kleine kinderen kunnen verwachten (bv. Mozes in het biezen mandje). We vinden echter op een Hindelooper wieg achtereenvolgens de ontmoeting tussen David en Abigaïl, David die de slip van Sauls mantel toont, het manna in de woestijn, Abraham krijgt Sara terug van Abimelech (in de catalogus ten onrechte vermeld als Amalek²). Voor andere gebruiksvoorwerpen lijkt het vrijwel onmogelijk om een passende bijbelse geschiedenis te vinden. Daarom wordt een theebusje met een vermoedelijk willekeurig gekozen prent gesierd: de doop van Christus in de Jordaan. Op een naaldenkoker en op een snuifdoos vinden we de vlucht van Jozef, Maria en Jezus naar Egypte.

Thema's

Op de tentoonstelling komen bepaalde thema's vaak terug. Een geliefd onderwerp is de geschiedenis van Esther. Ook Abigaïl wordt regelmatig als voorbeeld gesteld. Dat voorbeeld geeft ook de betekenis van de afbeelding aan: niet zelden ging het om de moraal van het verhaal. Op de trouwkoffertjes ('knottekistjes') wordt dan ook regelmatig gewaarschuwd tegen huwelijksontrouw: bv. Jozef en de vrouw van Potifar, David en Bathséba. Opvallend is overigens hoe vaak vrouwen uit de bijbel ten tonele worden gevoerd. De voorstellingen waren ook streekegebonden. Op Ameland konden veel afbeeldingen van de 5 wijze en de 5 dwaze meisjes worden gevonden. In de Zaanstreek blijkt de geschiedenis van de verloren zoon populair te zijn. Ook de kerkelijke achtergrond is van belang. Zo was in lutherse kring het thema van Christus en de overspelige vrouw geliefd, omdat de geschiedenis de goddelijke genade illustreert³.

Waar in de bijbel?

De bezoeker aan de tentoonstelling staat versteld van het aantal bijbelse illustraties op alle mogelijke gebruiksvoorwerpen. Vaak waren deze afbeeldingen kopieën van platen uit bv. de Statenvertaling. Er zijn overigens ook tal van illustraties uit de apocriefe boeken. Voor de bezoeker die een bijbelse geschiedenis niet thuis kan brengen worden de meest afgebeelde bijbelse geschiedenissen op een fotokopie samen-

gevat. Ook liggen er bijbels ter inzage: van de Statenvertaling t/m de Startbijbel. Regelmatig zagen we bezoekers in deze vertalingen bladeren.

Catalogus

De catalogus die ter gelegenheid van deze tentoonstelling wordt uitgegeven, is een aparte vermelding waard. Tientallen foto's (deels in kleur) vormen een illustratie bij de tekst. Niet alleen tentoongestelde voorwerpen worden beschreven. Verschillende hoofdstukken geven achtergrondinformatie over het onderwerp van de tentoonstelling. Zo wordt beschreven hoe de bijbel zijn weg vond van de kerk naar de huiskamer. Een ander hoofdstuk behandelt de prentbijbels die in omloop waren. En welke bijbelse thema's werden via de prentkunst bekend in ons land? Daarbij kan men onderscheid maken tussen prenten met een vertellend karakter en de morele voorbeelden (bv. Van Liesveldt, die n.a.v. elk van de Tien Geboden een geschiedenis uit het O.T. in beeld brengt). Tenslotte wordt in 2 hoofdstukken de plaats van bijbelse voorstellingen in het interieur beschreven. Een boeiende catalogus. Alleen is het jammer dat de toespraak van Schulte Nordholt niet is opgenomen in dit naslagwerk⁴.

De moeite waard

Het is een kleine tentoonstelling in het uitgebreide Catharijneconvent in Utrecht. Niettemin zeker de moeite waard. Onwillekeurig moest ik denken aan die bekende tekst uit Deut. 6: „gij zult het uw kinderen inprenten wanneer zij in uw huis zijn, wanneer zij nederligt, wanneer zij opstaat... gij zult ze schrijven op de deurposten van uw huis en aan uw poorten...” Prof. Schulte Nordholt eindigde zijn lezing met het kerstverhaal van Dickens: de bekering van Scrooge begint voor een oudhollandse haard met tegels met bijbelverhalen. Je kunt je afvragen of tegels en prenten in onze tijd nog wel een functie hebben. Je kunt je evenzeer afvragen of wij die herinneringen aan de bijbelse boodschap niet teveel verstopt hebben. Tot 8 maart kunt u nog terecht in Utrecht (niet op maandag)⁵.

Noten:

- 1 Dr. J.W. Schulte Nordholt: „Israëls helden en heldinnen in de lage landen”. Gepubliceerd in 'Trouw', 18 december 1991.
- 2 Catalogus, blz. 92
- 3 Catalogus, pagina 84.
- 4 De bijbel in huis; Waanders/Catharijneconvent 1991; 112 blz; f 35,-
- 5 De bijbel in huis; tentoonstelling in Rijksmuseum Het Catharijneconvent in Utrecht, Nieuwegracht 63 (5 minuten lopen van de Dom; halte Catharijneconvent van bus 2/22). Prijs: volwassenen f 3,50; kinderen f 2,-.

H. Algra, Den Helder

De zegen meegeven

Marjan woonde al 3 jaar in het tehuis. Drie jaar lang vertelde ze dat ze weer thuis zou gaan wonen als haar vader haar kamer op zolder klaar zou hebben. In al die 3 jaar was haar vader nooit in het tehuis komen kijken. Thuis ging het niet, maar hij was het er ook niet mee eens dat zijn dochter in het tehuis woonde.

De behandeling van Marjan bleek in het tehuis niet goed aan te slaan. Dat was geen wonder. Marjan woonde er immers voor haar eigen idee maar tijdelijk. Straks zou ze weer thuis gaan wonen. Ze had zelfs weinig zin om

haar eigen kamer in te richten. Het was voor haar een logeerkamer. En daar doe je niet zoveel aan. De doelen die de 'behandelaars' hadden en de ideeën die Marjan had over haar toekomst sloten niet op elkaar aan.

Een therapeut van Marjan vatte haar situatie als volgt samen: „Wat is dat erg, als je de zegen van je ouders niet mee krijgt. Eigenlijk krijg je dan geen toestemming om verder te groeien”. Inderdaad: geef je een kind dat de deur uit gaat de zegen mee? Dat was heel treffend getypeerd.

Ingezonden

Maastricht

In de 'Echo Wallon' ('éko') van december schrijft H.J. van Kraaikamp uit Heerlen een artikel over de toekomst van de waalse kerken in Nederland. Een van de middelen om de toekomstmogelijkheden te versterken, die de schrijver oppert, zal de lezers van 'Opbouw' interesseren. De vertaling luidt:

5. Verdeling van de activiteiten en de taken over een zo groot mogelijk aantal leden van de kerk. Terwijl de meeste protestantsche en r.-k-kerken in aantal teruglopen, zijn er in Nederland protestantse kerken die zich zeer wel bevinden en een groei doormaken. Met name is dat het geval met de Nederlands Gereformeerde Kerk in Maastricht, een gemeenschap wier geschiedenis ik u niet uit de doeken zal doen (zij is recent, maar ingewikkeld) en die de voornaamste huurder was van het kerkgebouw, waarvan zij nu de eigenaar geworden is. Het is duidelijk dat de groei van deze gemeenschap vooral te danken is aan het feit dat men de kerkleden een 'solide orthodoxie', en onwankelbare waarheden aanbiedt, kortom een vaste steun in een stormende wereld. Maar dit is niet alles: om de banden tussen de leden van de kerk in stand te houden heeft men te baat genomen wat ik noem het 'amerikaanse systeem'. Dit systeem houdt in dat men – in de Amerikaanse kerken – zoveel mogelijk taken in het leven roept, die dienstverlening aan de kerk zijn en deze verdeelt over zoveel mogelijk kerkleden, groot of klein.

....Men kan gemakkelijk constateren dat dit systeem uitstekend werkt. De kerkleden voelen zich bij de kerk betrokken, zij vormen werkelijk een deel van de gemeenschap, zij hebben hun concrete en zichtbare verantwoordelijkheid.

Tot zover dit bericht uit Maastricht.

C.M.E. van Schelven,
's-Gravenhage

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang. Opgave: tel. 05130-20476.

1992

4 april	Ontmoetingsdag Chr. Geref.-Ned. Geref. ambtsdragers en belangstellenden te Emmeloord
11 april	Landelijke Ontmoetingsdag te Barneveld
19 mei	Predikantenkonferentie te Apeldoorn
23 mei	Ouderlingenkonferentie te Utrecht

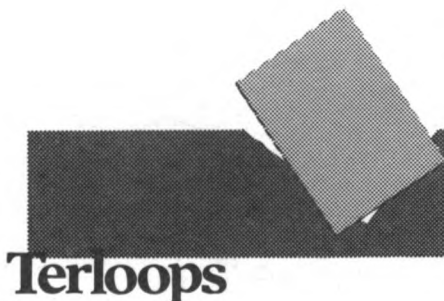
Jaarvergadering Persvereniging

De jaarlijkse algemene ledenvergadering van de Persvereniging 'Opbouw' zal worden gehouden op zaterdag 21 maart a.s.

Behoudens de volgens de statuten voorgeschreven agendapunten vermeldt de agenda een causerie van Prof.Dr. A. van Deursen over het onderwerp

Eenheid boven geloofsverdeeldheid

De vergadering wordt gehouden in de Jeruzalemkerk aan de Troosterlaan te Utrecht en begint te 10.15 uur. De deuren zijn op en te 9.45 uur, zodat men, voorafgaande aan de vergadering, nog een kopje koffie kan nuttigen. Belangstellenden zijn hartelijk welkom.

Terloops

Gerrit van Werkendam

Dit opschrift klopt niet helemaal, want Gerrit heet eigenlijk anders. Ook heeft hij een andere achternaam, maar ik noem hem altijd... van Werkendam. De familie van Gerrit is nl. afkomstig uit de 'vrouwenhemel'. Ik zet dit woord maar tussen aanhalingstekens om misverstanden te voorkomen, want ik weet natuurlijk wel, dat er geen aparte hemel voor vrouwen is. Daarom heb ik ook nooit begrepen, waarom er in Jeruzalem een klaagmuur voor mannen en een klaagmuurtje voor vrouwen is. Ik heb mijn kennis over de 'vrouwenhemel' van mijn vrouw. Ze is afkomstig uit Giessendam, tegenwoordig heet het daar Hardinxveld-Giessendam.

En daar, in Giessendam dus, noemen ze Werkendam de 'vrouwenhemel'. M'n vrouw heeft me jaren geleden al verteld, dat in Giessendam al heel lang zó over Werkendam wordt gesproken. Ik twijfel daar niet aan, want ze komt uit een goed gereformeerd geslacht. En voor de lezers, die nu even de wenkbrauwen optrekken, vertel ik er bij, dat m'n vrouw in de rechte lijn een afstammeling is van de eerste afgescheiden diaken van Giessendam, Gerrit van Noordennen. Iets dergelijks kan ik van mezelf niet zeggen, want als m'n ouders in 1922 niet gereformeerd waren geworden, was ik vandaag misschien wel nederlands hervormd geweest. Maar ter zake: Waarom noemen ze Werkendam de 'vrouwenhemel'? In vroeger tijden werkten bijna alle mannen buitenaf en waren er hoofdzakelijk vrouwen in het dorp. Vandaar! Jan van Oord, de voorzitter van de persvereniging Opbouw – hij komt uit Werkendam en moet dus eigenlijk het fijne er van weten – doet er altijd wat geheimzinnig over. Maar er is nog meer. In Giessendam noemen ze een bepaald soort muggen, de zg. meuzikkers – dit woord staat niet in Van Dale – 'werkendamers'. Ook dit woord zet ik tussen aanhalingstekens, want ik wil met de Van Oords geen trammelant. Die meuzikkers kunnen nl. gemeen steken. Mij pakken ze nooit, maar m'n vrouw moeten ze wel hebben. En als dat gebeurt, zegt ze, niet altijd, maar toch wel af en toe: „Daar heb je weer zo'n ... werkendammer”. Op zo'n moment komen er geen aanhalingstekens meer aan te pas. Het bijvoeglijk naamwoord houd ik even voor me.

U vraagt zich natuurlijk af wat dit allemaal te maken heeft met de opbouw van het gereformeerde leven. Dat ga ik nu duidelijk maken, 'k zal het tenminste proberen.

Als ik aan Gerrit denk, moet ik aan de 'vrouwenhemel' denken en ook aan de 'werkendamers'. Nol heeft nl. altijd een blijde trek op z'n gezicht, zelfs als hij nijdig is. Hij is op mij nog nooit nijdig geweest; wel op de postbode, als die blauwe enveloppen bij hem in de bus gooide. Maar als Gerrit nijdig is, moet je hem even blijven aankijken en dan zie je opeens dat 'hemelse' trekje. Maar – en nu kom ik bij de andere kant van Gerrit – als hij nijdig is, kan hij ook knap stekelig doen. Niet tegen mij, maar tegen anderen.

Een goeie boer

Gerrit heeft een boerderij en volgens mij is hij één van de beste boeren in de Bommelerwaard. Hij houdt zich wel eens wat dom – of dat ook iets met Werkendam te maken heeft weet ik niet – maar gaat rustig z'n gang. Hij heeft een mooi bedrijf weten op te bouwen, heeft op geschikte momenten land bijgekocht, heeft zuinig geleefd en 'zit er best warmpjes bij'. Zo noemen we dat bij ons in de waard. En toen Gerrit een aantal jaren geleden een heel nieuw spul liet bouwen, heeft hij, toen het allemaal klaar was, echt wel een paar keer rond het huis en de stallen gelopen met een paar van die 'hemelse' trekjes, geen zelfgenoegzame trekjes wel te verstaan. Maar ja, er zijn dagen, die niet zo leuk zijn voor Gerrit. Ik wees al op de blauwe enveloppen, die van tijd tot tijd bij hem in huis vallen. Gelukkig komt de post bij hem niet zo vroeg en heeft hij de eerste melkerij al achter de rug, als het weer eens zo ver is. Als hij de enveloppen open maakt, kan hij aardig mopperen, vooral tegen Sientje, die het leven met hem deelt. Als ik dan later bij hem kom – eigenlijk kwam, omdat ik er sinds een paar jaar niets meer mee te maken heb – en zeg, dat het niet zo gek is als je aardig wat belasting moet betalen, kan hij dat niet waarderen. Dan komt er een legertje werkendamers aan en ziet hij allerlei leeuwen en beren, als hij aan de betalingsdata denkt. En als ik hem dan even op dat ongedierte wijs, kijkt hij nog even nors, maar dan komt toch dat bepaalde trekje weer om de hoek kijken. Ik zeg hem dan, dat de werkendamers het toch weer verloren hebben, hetgeen Gerrit doet opmerken, dat ik maar eens moet ophouden met dat verhaal, want dat kent hij zo langzamerhand wel. Op dat moment is het tijd voor een borreltje. Maar goed, Gerrit is een beste boer. Toen de superheffing kwam, heeft hij wel gemopperd, maar een jaar later viel het allemaal best mee.

Een spreekwoord zegt, dat boeren arm leven en rijk sterven. Daar zit wat in, want landerijen zijn heel wat waard, maar ze leveren niet zo veel op, als je ze nog in bedrijf hebt. Gerrit weet, dat hij later – hij heeft het liever over de

hemel dan over de nieuwe aarde – met z'n vermogen niets kan doen. Volgens hem heeft dan niemand land en koeien en moet ook hij het hebben van 'God in allen'.

Gerrit weet wat dankbaarheid is, maar hij kan vaak ook aardig tobberig doen. En als ik hem zie, denk ik altijd aan de 'vrouwenhemel' en aan de 'werkendamers'.

Eens zei Gerrit tegen me: „U weet nogal veel, maar zullen er in de hemel ook van die rotmuggen zijn?” Hij denkt, dat ik veel weet en dus moest ik antwoorden. En dus sprak ik bedachtzaam: „Ik denk, dat er wel muggen zijn, maar geen meuzikkers”.

Waarop Gerrit zei: „Dan is er voor mij ook wel plaats”. Dat denk ik ook.

Persschouw

Toekomst?

In één van de steden bij ons in de omgeving is aan de leerlingen van het voortgezet onderwijs een aantal vragen voorgelegd. Er is getracht in hun leef- en denkwereld binnen te komen op een volstrekt legitieme wijze. Iedere leerling was volkomen vrij in het wel of niet antwoord geven. Men moest niets. De opzet was een zo eerlijk mogelijk beeld te krijgen van de alledaagse werkelijkheid van vijftien-jarigen.

Ondermeer is gevraagd naar rookgedrag, het gebruik van alcohol en drugs, de besteding van de vrijetijd, lichamelijke klachten en eventuele relatieproblemen.

Natuurlijk zijn er veel jongens en meisjes die op een positieve manier met elkaar omgaan. Gewoon heerlijk jong zijn en daar met volle teugen van genieten. Normaal gesproken hoeven we ons over hen geen zorgen te maken.

Voor de overigen ligt dat echter wel even iets anders. Ongeveer 30% van hen rookt. Van de jongens drinkt de helft geregeld alcohol. Bij de meisjes is het percentage aanmerkelijk kleiner, maar toch. De vrije tijd wordt grotendeels met sport en muziek gevuld. En niet te vergeten t.v.-kijken. Opmerkelijk is dat ruim 35% veelvuldig last heeft van hoofdpijn. Een even groot percentage is vrijwel voortdurend doodmoe. Zelfs blijkt een niet gering aantal van hen grote moeite te hebben in het omgaan met anderen. Heel schrijnend heeft één van de jongens dat verwoord.

Ik heb een heleboel te zeggen, maar niemand luistert.

*Ik zou veel willen doen,
maar het mag niet.
Ik zou overal heen willen gaan,
maar niemand neemt me mee.
En wat ik opschrijf wordt wel verbe-
terd,
maar niet echt gelezen.*

In de hele geschiedenis is er nooit eerder een tijdperk geweest waarin onze jeugd het materieel zo goed heeft gehad. Geef op een winkelavond je ogen maar eens de kost. Kom maar eens op hun kamer en kijk wat er staat aan apparatuur. Luister eens naar hun vakantie verhalen. Ze zijn in landen geweest, waarvan wij vroeger nauwelijks wisten waar ze lagen. Ze hebben baantjes om hun tekort aan zakgeld aan te vullen. Want vaak hebben ze niet genoeg. Uitgaan kost geld. En de meesten willen dat toch wel heel graag iedere zaterdagavond. Dit door mij geschetste beeld is echt niet uitzonderlijk. Voor veel jongens en meisjes is het een zeer vertrouwde wereld. Elke maandagmorgen hoor ik de verhalen. Al jarenlang.

Maar wat blijkt nu? Ondanks alle bezit en vertier zijn velen niet gelukkig. Ze missen nu net datgene waar het wezenlijk om gaat. Echt contact met anderen. Mee te mogen tellen. Op prijs gesteld te worden. In de ogen van de ander meer te zijn dan een nul.

Nog schrijnender wordt dat ook volwassenen veel kinderen niet serieus nemen. Geen of slechts weinig belangstelling voor ze op kunnen brengen. Werk van leerlingen wordt door hen gezien als een al dan niet goede prestatie. Maar de mens achter dat proefwerk of opstel, kent men nauwelijks. Zouden wij wel beseffen wat we elkaar, zodoende, aandoen? Ik twijfel daar sterk aan. Velen van ons hebben het zo druk, dat ze nauwelijks voldoende tijd voor zichzelf hebben. Laat staan voor een ander. We hebben een samenleving gecreëerd, die vol is van egocentristen. Wat dit met zich meebrengt, wordt op een intrieste manier duidelijk gemaakt door die onbekende jongen bij ons uit de buurt.

Men zegt dat de jeugd de toekomst heeft. De grote vraag is evenwel wat die toekomstige tijd onze jongeren nog te bieden zal hebben. Als ik niet beter wist zou ik mijn hart vasthouden.

P. Janse

*De schrijver van dit boeiende artikel,
dat wij kipten uit het 'HERVORMD
WEEKBLAD', belicht een aspekt van
onze huidige samenleving, dat onze
volle aandacht verdient!*

Enschede

O. Mooiweer

Ontvangen

**E.N. van Loo en S. Stelpstra,
Fundament aangeklaagd.**

25 blz.,
Uitg. St. Fundament,
Hazerswoude-dorp

**Dr. C.S.I.J. Lagerberg,
Refugi.**

Man i hang am ap namel nating (Suspended in the middle of nowhere)
(Indonesie, Irian Jaya, Papoea)
127 blz.,
ISBN 9090045333
Uitg. St. Hulp aan Papoea's in Nood

**Leendert J. van den Hengel,
Recent.**

(Zwaluwreeks)
(Gedichten)
45 blz., f 14,90,
ISBN 9071864278
Uitg. Merweboek, Sliedrecht

**Frank Daen,
Scheepspapier / Een winterreis.**

(Zwaluwreeks)
(Gedichten)
29 blz., f 12,90
ISBN 9071864316
Uitg. Merweboek, Sliedrecht

**P. van Klaveren,
Voorbij mijzelf.**

(Zwaluwreeks)
(Gedichten)
45 blz., f 14,90
ISBN 9071864340
Uitg. Merweboek, Sliedrecht

**Tom Bover (tekst en tekeningen),
Albert krijgt de beeldbuiskolder.**

(Prentenboek)
f 15,90
ISBN 9060158962
Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

**Ds. P. Lok,
De kleine profeten.**

Bijbelstudies Hosea – Maleachi.
184 blz., f 19,75
ISBN 9060155890
Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

**Drs. A. Kamsteeg,
Conflict op conflict.**

Een christelijke visie op het wereldnieuws.
149 blz., f 23,75
ISBN 9060159063
Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

**J.A. Knepper sr.,
Een geestelijk huis van levende stenen.**
Gemeenteopbouw in de praktijk rond het jaar 2000.

152 blz., f 16,75
ISBN 9060479483
Uitg. Oosterbaan en Le Cointre, Goes

**Mathijs Rutten,
Om mijn oorsprong vechtend.**

Origenes ofwel het optimisme van een mysticus.
199 blz., f 34,90
ISBN 9024284430
Uitg. Kok, Kampen / Altiora-Averbode

**Ds. H. Visser,
Tot Mijn gedachtenis.**

Over het avondmaalsformulier.
(Refomatie Reeks)
130 blz., f 22,50
ISBN 9029710519
Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

**Carine Mackenzie,
Jezus en zijn koninkrijk.**

40 blz., f 19,90
ISBN 9061402425
Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen

**Johan G. Hahn en Henk Hoekstra
(samenst.),**

In gesprek over film en televisie.
Over de theorie en de praktijk van 'het mediagesprek'.
200 blz., f 35,-
ISBN 9024268184
Uitg. Kok, Kampen

**Ds. J.H. Velema,
Veelvuldig vragen naar de weg.**

Deel 6
147 blz., f 20,90
ISBN 9029710489
Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

**Dr. A. Noordegraaf,
Leesbril of toverstaf.**

Over het verstaan en vertolken van de Bijbel.
61 blz., f 17,50
ISBN 9029710500
Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

**Dr. W. Verboom,
Jakob – een pelgrim.**

Momenten uit het leven van een aartsvaarder (2).
74 blz., f 14,90
ISBN 9029710497
Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

**Henk van de Berkt,
Weerzien met de vijand.**

De oorlog is niet voorbij / Vrede na recht.
Jeugdboek
79 blz., f 14,90
ISBN 9029710594
Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

Filippus Dagboek 1992

f 11,50
ISBN
Uitg. Filippus, Arnhem

**Drs. W. Kats,
Troost.**

(Overdenkingen)
39 blz., f 10,50
ISBN 9071078701
Uitg. Filippus, Arnhem

Kerknieuws

Theologisch Studie Gezelschap (TSG)

Voor het eerste halfjaar 1992 luidt het programma van het TSG als volgt: 27 januari: preek F. Gerkema (H.C.)
16 maart: L.G. Compagnie leidt in: John Stott, The cross of Christ.
27 april: preek J.M. Mudde (O.T.)
15 juni: Ethisch – Gereformeerd
Geïnteresseerde collega-predikanten zijn als altijd van harte welkom. Informatie bij: M.H.T. Biewenga, tel.: 05270-16565 of bij J.C. Schaeffer, tel.: 055-416737.

Tehuisgemeente Groningen

De kerkeraad heeft een beroep uitgebracht op drs. R.R. Ganzevoort, predikant van de gemeente Alkmaar.

Winterprogramma L'Abri

1. Open huis

Op elke doordeweekse dag is het huis in Utrecht open van 10.00 tot 17.00 u. voor studie en gesprek. Gesloten: van ma. 23 december '91 tot 13 januari '92 en van ma. 24 februari tot 9 maart '92.

2. Bijbelkring

Elke donderdag is er van 20.00 tot 22.00 u. een bijbelstudie. Elke belangstellende is welkom. Wil je de kring optimaal benutten dan is het goed om regelmatig (wekelijks) te komen.

3. Open avond

Op een aantal dinsdagen is er een open avond-lezing van 20.00 tot 22.00 u. Eén van de conclusies uit de serie lezingen van najaar '91 was, dat er globaal genomen drie hoofdredenen zijn die het mensen van vandaag moeilijk maken te geloven: onwetendheid, vooroordelen en het onvermogen om tot vertrouwen te komen. Velen bleken vooral in dit laatste punt geïnteresseerd. Niet de (politieke) structuurveranderende werking van het christelijk geloof, maar de mensveranderende werking zal daarom het komende seizoen centraal staan. Drie series van drie lezingen en een daarbij aansluitend weekend per maand.

Januari: Angst en verlangen

14 januari 1992 Angst, een rem om te groeien,
Wim Rietkerk

21 januari 1992 Vier basisangsten,
Wim Rietkerk

28 januari 1992 Angst voor de dood, angst voor het leven,
Pieter van Kampen

Februari: Teleurstelling en vertrouwen
4 februari 1992 Omgaan met teleurstellingen,
Wim Rietkerk

11 februari 1992 Intimiteit, elkaar nabij of té na komen,
Pieter van Kampen

18 februari 1992 Basic trust en levensloop,
Wim Rietkerk

Maart: Protest en zelfaanvaarding
10 maart Jezelf worden of juist niet?
Wim Rietkerk

17 maart 1992 Leven met mijzelf of Mij-zelf (New Age),
Pieter van Kampen

24 maart 1992 Schuld en schaamte,
Wim Rietkerk

4. Weekends in Eck en Wiel

A. 24-26 januari 1992 'Tussen Angst en Hoop'

vrijdag 24 januari 1992 20.00 uur Welkom en bijbelstudie,
Wim Rietkerk

zaterdag 25 januari 1992 10.30 uur Workshop met video,
Pieter van Kampen

15.30 uur Angst, hoop en megatrends in de samenleving,
prof. Bob Goudzwaard

20.30 uur Vesper olv. Gottfrid van Eck
zondag 26 januari 1992 11.00 uur Kerkdienst olv. Wim Rietkerk

14.30 Afsluiting

B. 21-23 februari 1992 'Verwerken, maar hoe?'

vrijdag 21 februari 1992 20.00 uur Welkom en bijbelstudie: 'genezing der herinneringen'

Pieter van Kampen

zaterdag 22 februari 1992 10.30 uur Drie lijdensverhalen, hoe zou jij die

verwerken? workshop

15.30 uur De zin van het lijden,
Wim Rietkerk

20.30 uur Film/muziek

zondag 23 februari 1992 11.00 uur Kerkdienst olv. Wim Rietkerk

14.30 uur Afsluiting

C. 27-29 maart 1992 'Wie zichzelf aanvaardt is sterker dan wie een stad inneemt'

vrijdag 27 maart 1992 20.00 uur Welkom en bijbelstudie,
Wim Rietkerk

zaterdag 28 maart 1992 10.30 uur Workshop o.l.v. Wim Rietkerk

15.30 uur Als ik niet van mijzelf ben, van wie dan?,
P. van Kampen

20.30 uur Panel-discussie

zondag 29 maart 11.00 uur Kerkdienst o.l.v. Wim Rietkerk

14.30 uur Afsluiting

Voor alle weekends geldt:

* Meenemen: slaapzak, bijbel, evt. muziekinstrument

* Info/opgeven: Kromme Nieuwegracht 90, Utrecht, 030-316933

* Kosten: f 45,-

* Adres: Burg. Verbrughweg 40, Eck en Wiel, 03449-1914.

5. Zomertijd 1992 in Eck en Wiel

De komende zomer willen wij drie weekends en de tussenliggende twee weken in Eck en Wiel doorbrengen.

Suggesties voor het programma zijn welkom (er was al iemand die 'literatuur' als thema voorstelde). De data zijn: vrijdag 3 juli '92 tot zondag 19 juli '92. Een uitgewerkt programma volgt in april. Reserveer in elk geval vast deze periode in uw agenda!

„Mijn genade is u genoeg.”

2. Cor. 12:9

God nam tot Zich onze lieve schoonzus en tante

MINKE BUWALDA-V.D. KAM

sinds 1987 wed. van D.J. Buwalda.

Ze werd 83 jaar.

F. Zuidema-Buwalda, Amstelveen

T.S.A. Buwalda-de Vlas, Leiden

A.P. Muys, Zeist

A.M. Muys-Buwalda

nichten en neven.

... en Hij zal samen wakker maken,
die Hij gescheiden tot Zich riep.

W. de Mérode

Bilthoven, 26-12-'91